

Patrimoni exportat

La Moixiganga de Sitges i el seu pes en la cultura popular del país

Vermuts de Sitges
Els altres vins locals

Viatge als orígens
Les restes més antigues de la vila

Sota la mirada de Sant Elm
Les festes del patró dels navegants

presentació

EL LLEGAT MOIXIGANGUER DE SITGES

Enguany, se celebra l'Any Manuel Cubeles, el gran responsable del reconeixement de la Moixiganga de Sitges fora de la vila, amb motiu del centenari del seu naixement, i ens ha semblat una bona oportunitat per profunditzar en aquell ball tan elegant, rigorós i solemne. El jove historiador Adrià Enríquez recull diferents versions i interpretacions de la Moixiganga de Sitges i la seva història fins a arribar a la versió actual. Tot seguit, Noemí Sans, presidenta de la Moixiganga de Tarragona, explica les grans diferències de la Moixiganga sitgetana respecte de la resta de moixigangues catalanes i muixerangues valencianes. Finalment, Jordi Milà repassa l'èxit de la Moixiganga de Sitges, fora de la vila.

En el nou número de *La Xermada*, Xavier Miret segueix efectuant el seu viatge al passat en la producció de begudes alcohòliques i aquest cop ens apropa al món dels vermuts, que van començar a fabricar fa més de 100 anys. Eduard Tomàs continua amb el repàs històric de les confraries i ens explica les celebracions de Sant Elm, patró dels navegants sitgetans. L'arqueòleg i antropòleg Joan Garcia Targa examina les obres públiques i privades al Puig de Sitges durant els darrers 30 anys. La part més literària l'aporten Àngels Parés, que esbrina l'autoria de l'Himne de Sitges de 1928, i Montserrat Esquerda-Bosch, que ens apropa els personatges d'Àngel Guimerà i Pere Aldavert, l'estranya parella.

3-7. Els orígens de la Moixiganga de Sitges actual // Adrià Enríquez

8-9. La Moixiganga de Sitges respecte de la resta de moixigangues catalanes i muixerangues valencianes // Noemí Sans Saéz

10-12. Manuel Cubeles. L'èxit de la Moixiganga de Sitges, fora de Sitges // Jordi Milà i Franco

13-15. Les restes arqueològiques de l'Ajuntament: un viatge al passat del Puig de Sitges // Joan Garcia Targa

16-21. Les celebracions de la confraria de Sant Elm, patró dels navegants sitgetans // Eduard Tomàs Sanahuja

22-23. Qui és autor de la lletra de l'Himne de Sitges de 1928? // Àngels Parés Corretger

24-25. Els vermuts de Sitges // Xavier Miret i Mestre

26-30. L'estranya parella. Guimerà i Aldavert a la vila // Montserrat Esquerda-Bosch

laXermada

La Xermada, Revista de cultura popular i divulgació històrica de Sitges, té com a objectiu contribuir a l'estudi i la divulgació del folklore, l'etnografia, les tradicions sitgetanes i l'història local. El nom triat ens evoca l'antic cafè la Xarmada i té la seva explicació en un costum agrícola propi de Sitges i la resta de la regió del Penedès. La publicació convida a totes les persones que vulguin col·laborar a enviar els seus estudis o propostes al correu electrònic cultura@sitges.cat.

EDITA: Ajuntament de Sitges. Regidoria de Cultura. Adreça: Edifici Miramar (Davallada, 12, 08870 Sitges). **CONSELL DE REDACCIÓ:** Jordi Castañeda, Jordi Cubillos, Alba Gràcia, Montserrat Gutiérrez, Miquel Marzal, Josep Maria Matas, Jordi Milà, Josep Milán, Xavier Miret, Valentí Mongay, Francesc Parra, Jordi Surià i Eduard Tomàs. **COORDINACIÓ I PRODUCCIÓ:** Hydra Media. **MAQUETACIÓ:** Marta Juez i Riverola. **IMPRESSIÓ:** Indugraf. **DIPÒSIT LEGAL:** B-16143-06

Les opinions expressades en els articles són responsabilitat exclusiva dels seus autors.

PORTADA: Motius del vestuari de la Moixiganga de Sitges, al pati del Palau del Rei Moro. (Fotografia: Àlex Ferret)

www.laxermada.com

ELS ORÍGENS DE LA MOIXIGANGA DE SITGES ACTUAL

ADRIÀ ENRÍQUEZ

El present article és un extracte del treball *L'origen de la Moixiganga de Sitges actual. Fets, herències i Europàlia 85*, premiat amb el XXVIII Premi Folklore Jofre Vilà de Cultura Popular i Tradicional Sitgetana del Casino Prado Suburense, on es recullen diferents versions i interpretacions de la Moixiganga de Sitges i la seva història fins a arribar a la versió actual, així com una memòria completa del viatge a Bèlgica de la Moixiganga el 1985. La relació de la citació completa de bibliografia i fonts, així com del treball en detall, resta a l'espera de la publicació de l'estudi complet.

La Moixiganga és un dels balls per excel·lència de la nostra vila, indispensable en totes les processons, i dels balls amb més història i continuïtat a Sitges. Un ball que genera respecte, solemnitat i emoció a les sitgetanes i sitgetans davant del seu pas. A més, la Moixiganga és un dels

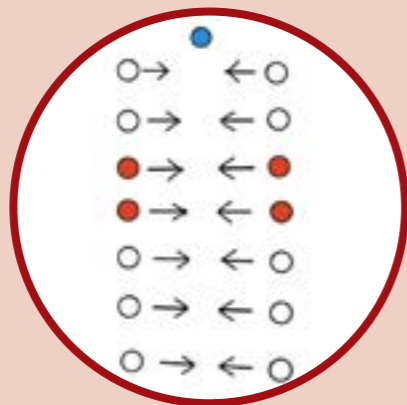
elements de les danses tradicionals de Sitges amb més antiguitat, sent també una de les poques moixigangues d'arreu de Catalunya que no es va perdre amb el pas dels anys, com si va passar en altres localitats com ara Vilafranca del Penedès. Un ball que segueix sent, avui en dia, un element indis-

COMPARACIÓ COREOGRÀFICA DE LES DIFERENTS MOIXIGANGUES

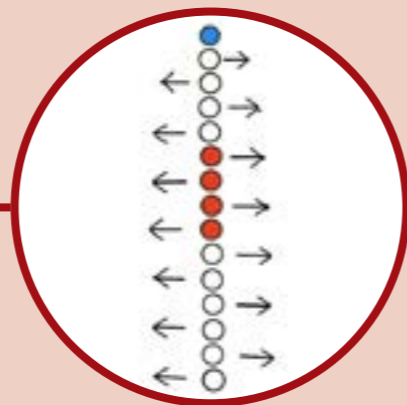
Dibuixos realitzats per Josep Lluís Enríquez Ruíz

Figura de l'Oració de l'Hort.
Versió Esbart-Bial

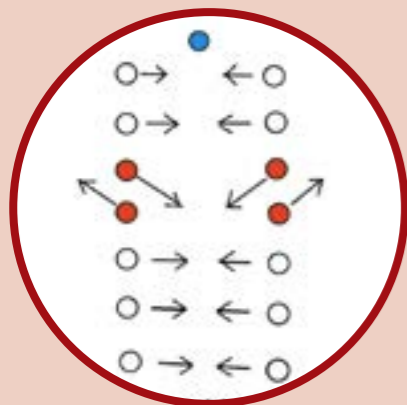
Creuaments tradicionals

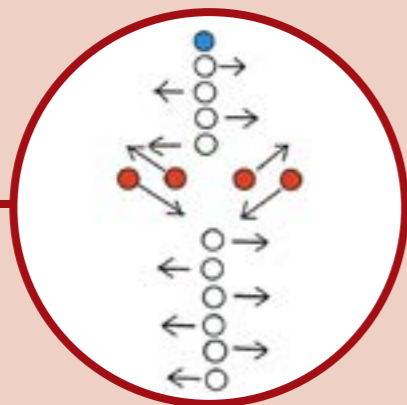
Sepulcre

Resurrecció Esbart-Bial

Creuaments versió Jofre i actuals

Balcó

Resurrecció tradicional i versió Jofre

AssAscensió Jofre enmig
del repic de mans

Assots

Coronament

Argolla

Resurrecció actual

Ascensió actual
(adjuntat amb l'anterior misteri)

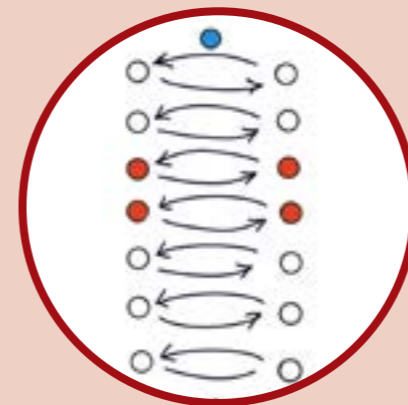
Figuereta

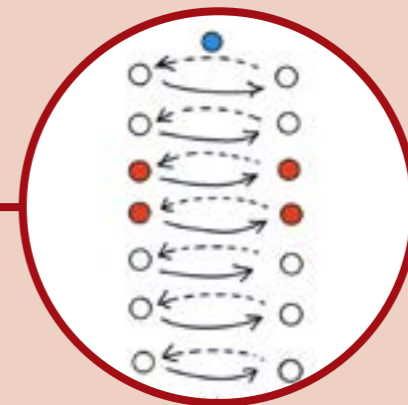
Figuereta versió caminada

Davallament de la Mare de Déu

Repic de mans tradicional

repic de mans actual

pensable en les festes patronals de Sant Bartomeu i Santa Tecla.

El ball de la Moixiganga, però, ha anat patint canvis en la manera d'interpretar-se al llarg del temps fins que no ha aparegut una versió contemporània inclosa dins del protocol del patrimoni artístic i folklòric de la vila. Aquests canvis, totalment habituals en les danses vives, populars i de transmissió oral d'arreu, normalment són molt difícils d'assenyalar i historiar, ja que, sovint, són graduals i no queden en el registre escrit. A més, al passar dels anys, hi ha hagut al mateix temps diferents representacions de la Moixiganga, amb uns passos diferents segons qui la interpretava. Tanmateix, em proposo en aquest estudi establir l'últim canvi significatiu en la interpretació del ball de la Moixiganga de Sitges al mateix temps que es descriuen algunes de les diferents maneres de com es representava històricament el ball. Aquests canvis, concretament, ens porten a la Moixiganga que es balla avui en dia pels carrers i places de la vila de Sitges.

Com hom sap, la interpretació actual del ball respon a la coneguda com a *Passió de Crist*, representant-se, en exhibició, diferents misteris de la història bíblica de la vida de Jesucrist, des de la presentació en públic de la seva persona fins a la seva mort i resurrecció. Als diferents misteris –les figures o quadres– que es fan en el ball complet, actualment vuit, se li sumen la Salutació al públic, el pas de les creuades entre misteri i misteri i un repic de mans que tanca la representació. Precisament, els canvis principals que més recentment es detecten són en la representació de les creuades i principalment els dos últims misteris, i en la unió que fan aquests amb el repic de mans. El pas del creuat i els misteris del sepulcre i la resurrecció van patir una sèrie de canvis en la seva representació al llarg del temps, establint-se com a definitius dins del ball en el curs de les festes patronals de 1984, 1985 i 1986.

En aquest breu article exposaré un resum històric del ball que ens porta a la Moixiganga de Sitges actual i una comparació coreogràfica i interpretativa amb dibuixos entre les moixigangues principals que he detectat. Finalment acabaré amb algunes conclusions en forma de reflexió.

RESUM HISTÒRIC

Abans de continuar, convé assenyalar la peculiar història de la Moixiganga de Sitges, que des dels anys 40 i 50 fins als anys 70 conviurien diferents versions de la mateixa a la nostra vila. Amb anterioritat havien existit diferents versions d'esbart com la de l'esbart Bial. Les diferents versions han de ser considerades com a autèntiques i vàlides del ball, ja que la fusió dels diferents elements interpretatius d'aquestes desembocaran a la Moixiganga que es crearà a mitjans dels anys 80 a càrrec de l'Agrupació de Balls Populars de Sitges i que continua representant-se així a la nostra vila. En primer lloc trobem la Moixiganga que es podria anomenar com a *tradicional*, la que popularment ha quedat recordada com la Moixiganga on en Suárez i en Nene, entre d'altres històrics components, ballaven. Era la Moixiganga d'adults i masculina que sortia a les festes patronals. Al mateix temps, a destacar trobaríem la versió de la Moixiganga dels *Coros y Danzas*, amb una participació i disseny coreogràfic d'en Jofre Vilà. Aquesta versió va ser representada a multitud d'indrets a causa de l'alt nivell que la secció sitgetana dels *Coros y Danzas* tenia, i era una versió interpretada de manera mixta i amb certs passos diferents a la que es representava pels carrers de Sitges amb la versió *tradicional*. Amb la fi del règim franquista, la secció de *Coros y Danzas* desaparegué.

En aquest punt, un element clau d'aquesta història és l'any 1984. En aquest any, com bé recullen les fonts de l'època, la Festa Major passà per greus penúries a l'existir fortes disputes entre la Comissió de la Festa Major i els balls del seguici popular. Força balls, a excepció dels de l'ABPS, l'Àliga i alguna parella de gegants, no participaren en la festa de Sant Bartomeu. La Moixiganga de Sitges, que tampoc participa d'aquella fatídica Festa, portava tanmateix uns anys amb certes dificultats per representar el ball de manera adequada al carrer. Això va portar al fet que l'ABPS es decidís treure una colla nova a partir de la Santa Tecla de 1984 de la mà d'en Valentí Mongay com a president de l'entitat. Com detallen les fonts, va ser d'una gran alegria la nova representació del ball feta per tot joves components i amb gran energia aquella mateixa Santa Tecla, recuperant l'esperança en un ball que estava en hores baixes. L'ABPS guanyava un ball, però, que seguia representant-se de la mateixa manera que es feia en aquesta versió que he anomenat *tradicional*.

La Moixiganga de Sitges dins l'ABPS va rebre la invitació del Festival *España Baila* dins dels actes d'Europa 85'. Europa 85' va ser tot un conjunt d'activitats culturals, històriques, musicals, teatrals i festives de l'estat espanyol a Bèlgica en commemoració que el primer de gener de 1986 Espanya entraria dins de la Comunitat Europea. Va ser una aposta forta del Ministeri de Cultura i Ministeri d'Afers Exteriors espanyols, que exposaven davant la comunitat internacional tota la seva vessant cultural i el ric patrimoni de l'estat. *España Baila*, en conseqüència, va ser la representació folklòrica d'elements seleccionats d'arreu de l'estat durant un mes –mitjans de setembre fins a mitjans d'octubre– al centre de la comunitat europea. En representació de Catalunya van trucar a la Moixiganga de Sitges perquè era coneguda per les representacions de la secció de *Coros y Danzas* d'anys enrere. I aquí s'entra en el punt clau de la història i on es desemboca a la Moixiganga actual, per primer cop representada en aquest festival a Bèlgica: la unió de les diferents versions per fer una representació en un escenari per més de 6000 persones per actuació.

L'organització del Festival va venir a veure la Moixiganga

de l'ABPS entre maig i juny de 1985. Val a dir que els hi va encantar, i per això van acabar fent la proposta en ferm de selecció pel festival, però van demanar introduir elements més estètics i bells per una actuació en escenari. Així doncs, es va decidir incorporar certs passos i formes de fer de la versió ideada anys enrere per Jofre Vilà: en concret el pas de les creuades en forma de Creu i les resolucions estètiques del sepulcre en tres voltes i una ascensió de Crist al final del ball, enmig del repic de mans. Tanmateix, aquest darrer pas, que a la versió *tradicional* ja no es feia, però que amb anterioritat devia haver-se fet, tampoc va acabar de realitzar-se d'aquesta manera en els escenaris del festival a causa de raons de temps. Va decidir-se adjuntar el quadre de la resurrecció amb els quatre bastaixos –fer una volta al Crist– i continuar tot seguit amb una ascensió al cel. Curiosament, si s'observa l'audiovisual d'Europa 85', es comprova com inicialment deixen primer el Crist a terra i després l'eleva. Amb el seguit d'actuacions van adjuntar en un sol pas aquesta elevació, tal com es produeix avui en dia.

Cal esmentar que en el moment que s'estava produint el festival d'*España Baila* amb els diferents components de l'ABPS allà, a Sitges va sortir una altra moixiganga de l'Agrupació a la processó de Santa Tecla i a la següent cercavila que es feia en acabar l'entrada de la Santa. Això va fer que, en retornar els components del viatge a Bèlgica, es barreassin els participants en una sola. Així, els canvis coreogràfics fets per l'actuació a Bèlgica, es van decidir de quedar fixats en el ball durant les festes patronals. Des de 1986 a la Festa Major de Sitges s'ha representat l'actual versió de la Moixiganga, que recull els diferents elements de les moixigangues anteriors, sent l'herència i el llegat de totes elles.

CONCLUSIONS

Aquest article resumeix breument el treball que ha intentat recollir els canvis històricament més recents que desemboquen en la realització del ball de la Moixiganga de Sitges en el dia d'avui. En conjunt, penso que aquest estudi era necessari pel fet d'entendre una mica millor el nostre patrimoni festiu i folklòric. En concret, explorar més el fenomen d'un dels balls blancs més representatius de la vila de Sitges.

En segon lloc, aquest treball, però no ha de ser considerat, referent a les maneres d'interpretar el ball antigament, com un element tancat. Les danses vives precisament reben aquest nom pels seus elements de canvi amb el pas de les generacions. Els diferents misteris i les diferents formes de representar-se que he pogut recollir estan contextualitzades en un punt històric específic. És possible que existissin altres formes en altres moments, que certs elements apareguessin, es perdessin, i, potser més endavant, es recuperessin. En lloc de donar respostes absolutes, probablement aquest treball obri més preguntes sobre l'evolució coreogràfica del ball, fet que haurà suposat per mi ja un gran èxit sobre el mateix.

D'altra banda, és curiós que un canvi recent en el ball de la Moixiganga no hagués estat, fins al moment, estudiat i posat per escrit – malgrat existir un bon grapat de fonts històriques que ho corroboren. Per aquest motiu, el que si recull aquest treball de forma específica i, afegiria, amb exactitud, és l'últim canvi coreogràfic definitiu que ens porta al ball actual. Aquest fet és una raresa dins dels estudis folklòrics d'arreu, fet que crec que dona un valor afegit a aquest treball. Hom és coneixedor de què els balls han patit canvis al

llarg de la seva història, però gairebé mai tenim els recursos per identificar-los i concretar-los. El fet que un ball tan reconegut arreu com la Moixiganga de Sitges hagi patit un canvi històricament recent és un element digne de ser explicat. Els recursos audiovisuals i la presència de fonts orals que coneixien aquest canvi, al ser-hi participants, ha facilitat la seva identificació i explicació, cosa que fins no fa gaire temps no era possible. Les eines de treball de l'historiador del segle XXI, especialment Internet, obren moltes portes als diferents estudis folklòrics que vindran.

Més enllà, s'ha de comentar que en Festes Majors tan protocolitzades com la nostra i amb balls tan representatius, cada cop és més difícil que es puguin produir canvis dins de les seves coreografies, vestuaris i músiques. Així doncs, crec que ens trobem en un punt relativament culminant de com es realitza aquest ball en el dia d'avui a la vila de Sitges. Excepcionalment, i molt recentment, però la Moixiganga de Sitges sí que ha patit un canvi, referent en la participació de les dones dins del ball. Certament ja hi havien participat en les versions de *Coros y Danzas*, però mai dins del paraigua de les festes patronals i populars. Això demostra que els balls són un reflex també de la societat, que, a poc a poc, camina cap a la igualtat de gèneres, on la dona també té una participació en l'esfera pública de la societat.

Els canvis principals, com es demostren en el treball que ha de ser publicat, es varen produir a l'intentar posar un ball popular i de carrer, com la Moixiganga de Sitges, a un escenari de nivell professional. Tenint les experiències prèvies dels *Coros y Danzas*, que actuaven arreu del món, van fer sintetitzar certs passos del ball a la versió tradicional, estilitzant encara més la representació i esdevenint el ball amb renom que té avui en dia. Els canvis que finalment també es feren a Bèlgica per raons d'espectacle varen influir directament en la forma de representar-se l'últim misteri del ball, just abans del repic de mans, sent aquest el punt culminant de tota la representació. Curiosament, el moment on més emoció es desprèn en la interpretació actual de la Moixiganga de Sitges va ser una creació per un escenari, que després es portà, de nou, als carrers de Sitges.

Per aquest motiu descrit anteriorment, penso que totes i tots, d'una manera o d'una altra, ens podem considerar hereus i hereves del viatge a Bèlgica i l'actuació de la Moixiganga dins d'Europa 85'. El ball va representar Sitges i Catalunya davant la comunitat europea i va consolidar uns canvis coreogràfics que ens arriben fins al dia d'avui. La Moixiganga de Sitges, un element més del patrimoni de tots els vilatans del nostre municipi, va acabar de definir-se a Bèlgica. Heus aquí l'herència la qual crec que tothom ha de conèixer, sent un dels altres objectius, crec que complerts, d'aquest estudi. Aquest, per tant, va ser l'últim remat de totes aquelles herències transmises des del passat, amb diferents balladors, coreògrafs i músics, que connecten l'actual Moixiganga de Sitges amb totes les altres que s'han interpretat.

Amb tot, la Moixiganga actual recull part de totes aquelles versions que s'han analitzat en el treball. Amb això es demostra que les danses vives, fins al moment de protocolitzar-les, han anat variant sempre amb relació al seu passat i el context sociològic de cada moment. Per acabar, aquest treball va voler ser, també, un sincer homenatge a totes aquelles persones que, al llarg de tots els temps, ens han fet arribar aquest llegat de la forma que sigui. Tots aquests llegats estan integrats i són recollits en la nostra Moixiganga actual: la Moixiganga de Sitges. ■

Bibliografia

CUBELES, Albert (1988). *Les Moixigangues a Catalunya. La Moixiganga de Sitges*. Treball inèdit per la Universitat de Barcelona.

ESCOLA DE GRALLERS DE SITGES (1981). *Mojigangas, Moixiganga i altres...* Quadern núm.2 de l'Escola de Grallers de Sitges. Exemplar 235 de 300.

FORNS, Miquel (1999). *Actes oficials, fets i anècdotes de la Festa Major de Sitges (1853-1996)*. núm. 27 de l'obra major del Grup d'Estudis Sitgetans.

FORNS, Miquel (2004). *Santa Tecla: vaivens de la Festa Major Petita de Sitges*. núm. 30 de l'obra major del Grup d'Estudis Sitgetans.

PARRA, Francesc (2019). *Entrevista a Cecília i Mercè Arnau Camps, La Xermada*. Disponible a: <http://www.laxermada.com/?p=1186> [en línia].

PLANELLA R., Blanca (2018). *Les subhastes dels Balls Populars de la Festa Major de Sitges*. Quadern núm. 66 del Grup d'Estudis Sitgetans.

ROQUETA, Èric (2003). *La Moixiganga de Sitges*. Quadern núm. 45 del Grup d'Estudis Sitgetans.

VILA, Jofre (2001). *La Moixiganga de Sitges dins de Sitges. L'encant de la tradició*. Llibre creat i editat per l'Ajuntament de Sitges.

Recursos audiovisuals en línia

Actuació completa d'España Baila a Europa 85'. Vídeo propietat de Josep Chacón i Miranda. Disponible a: <https://www.youtube.com/watch?v=LdOCPGQyPng> [en línia].

Vídeos de la Festa Major de Sitges de 1980 a 1990 de Sebastià Giménez. Disponibles al seu canal de la plataforma youtube: <https://www.youtube.com/user/ferafoguera> [en línia].

Vídeo de la Moixiganga de Sitges interpretada pels Coros y Danzas a l'Església del Vinyet l'any 1973. Gravació feta dins del programa *Especial Danza* de TVE. Vídeo propietat d'Albert Montserrat. Disponible a: https://www.youtube.com/watch?v=P99VLY_OG3o&ab_channel=AlbertMontserrat [en línia].

Vídeo de la Moixiganga davant de l'Hospital en versió mixta, interpretada pels Coros y Danzas l'any 1963, dins del NO-DO 075. Versió disponible gràcies al *Fondo de Música Tradicional del CSIC*. Disponible a: https://www.youtube.com/watch?v=aY4agnDhH3A&ab_channel=FondodeM%C3%BAicaTradicionaldelCSIC [en línia].

Vídeo Raïces de TVE, de l'any 1975, al voltant de la Festa Major de Sitges. Vídeo propietat de Josep Maria Alegre. Disponible a: https://www.youtube.com/watch?v=CAQzn60opQo&ab_channel=JosepMariaAlegre [en línia].

Vídeo de la moixiganga infantil i gran a l'Hospital, any 1974. Vídeo gravat per Gabino Gutiérrez amb Super8. Disponible a: https://www.youtube.com/watch?v=53bLhVtGzWY&ab_channel=Cristaler%C3%ADaDaSitges-VidrieraSitges [en línia].

Fons orals: entrevistes

Entrevistes a Valentí Mongay. Dues diferents. Primera sessió 16 de maig de 2020. Segona sessió 31 d'agost de 2020.

Entrevista a Ramon Faraboni. 9 de juny de 2020.

Entrevista a Josep Lluís Enríquez. 10 de juny de 2020.

Entrevista a Mía Muntané. 29 de juny de 2020.

Entrevista a Lourdes Pedreny. 1 de setembre de 2020.

Entrevista a Josep Ramon Parés. 1 de setembre de 2020.

Entrevista a Eddie Domènech. 7 de setembre de 2020.

Entrevista a Jordi Jaime. 22 de setembre de 2020.

Entrevista a Miguel Fernández. 22 de setembre de 2020.

Entrevista a Pere Badia. 23 de setembre de 2020.

Entrevista a Bernardo Nogueira. 25 de setembre de 2020.

Fons escrites i visuals

Àlbum de fotografies i records personals de Mía Montané.

Carta a l'alcalde de Sitges de Valentí Mongay. 25 de maig de 1985. Arxiu de l'ABPS.

Fotografies del viatge a Bèlgica.

L'Eco de Sitges. Números de 1984 a 1986. Arxiu Històric de Sitges i números facilitats per Blai Fontanals Argenter.

L'Espurna. Butlletí circular pels associats a l'ABPS. Números de 1984 a 1988. Arxiu de l'Agrupació de Balls Populars de Sitges.

Pamflets d'Europa 85'. 2 de diferents.

Programa d'Europa 85'.

Revista España Baila.

LA MOIXIGANGA DE SITGES

NOEMÍ SANZ SAÉZ

RESPECTE DE LA RESTA DE MOIXIGANGUES CATALANES I MUIXERANGUES VALENCIANES

Si ens pregunten què és la moixiganga, la definirem com la representació al·legòrica de la passió i mort de Jesucrist mitjançant quadres plàstics o misteris. Algú ens podria dir també que la moixiganga està relacionada amb el ball de valencians o muixeranga valenciana i els castells catalans. S'ha de projectar una imatge diacrònica d'aquests elements per veure com aquells primers balls de la muixeranga contenen els moviments d'atxes o ciris de costat a costat en una única filera i al so de la dolçaina i tabal per després construir una figura dedicada a la Mare de Déu. Construccions que s'enlairen, en què els integrants s'agafen entre ells i formen la base al ritme de la música, per acabar uns xiquets aixecant els braços i després desmuntar la figura.

Són aquestes muixerangues les que van arribar a Catalunya conegudes com a ball de valencians i van evolucionar en l'alçada de les seves construccions deixant de banda la dansa fins que el procés de recristianització del segle XVIII va posar ordre. És a dir, va recuperar el vessant religiós de l'element, reforçant els ciris, barrets, balls i misteris que representaven la passió i mort de Jesucrist, i van sorgir les moixigangues. Mentrestant, els balls de valencians continuaven el seu camí perfeccionant les tècniques per aixecar complexes construccions i creant-se, en moltes localitats, la suficient rivalitat en alçada, característica que donà lloc als coneguts castells.

Si hem fet aquest exercici visual de projecció de la imatge de les muixerangues, balls de valencians, moixigangues i castells i ara ens centrem en la moixiganga, de ben segur que haurem visualitzat la Moixiganga de Sitges i és que, al meu parer, és l'estampa de les moixigangues catalanes. Ho és per la seva elegància, rigorositat i solemnitat, per la particularitat de la seva escenificació, naturalitat i humilitat.

LA MOIXIGANGA DE SITGES, ÚNICA

Què té la Moixiganga de Sitges que les altres no tenen? S'assemblen? Les seves característiques han pogut influenciar les altres moixigangues? No ben bé. La Moixiganga de Sitges és única. Veiem per què.

La majoria de les representacions moixigangueres s'inicien amb una introducció musical en forma de crida als balladors i al públic per tal d'agafar posicions i transformar l'atenció en silenci, però no hi ha cap altra moixiganga, ni antecedent seu, que en aquesta introducció presenti els seus personatges. A Sitges ho fan amb estil: els seus 15 balladors (10 candelers, costers, alts i baixos, 4 bastaixos i el Crist), saluden acompanyats

nyats de les corresponents aletes musicals, símbol clar d'antecedent casteller. És, sens dubte, la moixiganga que plasma els seus misteris amb menys balladors. Això els permet crear una figura plàstica neta on cadascun d'ells té una posició concreta. Ja sigui en processó o bé en actuació a plaça els misteris de la Moixiganga de Sitges són nítids i rigorosos, sense ajudants, cirerers, acompanyants... Sols. Els 15, la música i l'admiració.

A Sitges són els únics que diferencien el vestuari dels bastaixos, els homes que carreguen el pes del misteri, donant importància a aquests personatges i fent sobresortir la figura central per sobre d'ells. Vesteixen camisa de color carmesí, cromatisme característic en la majoria de moixigangues i present en molts altres balls tradicionals. El carmesí de les gramalles que portaven els antics consellers, el carmesí dels domassos. També té una funció concreta el Crist, que du una mena de casquet al cap, decorat amb cintes de colors però amb la forma dels bonets de les muixerangues valencianes. Aquest tipus de barret rodó en el Crist no el comparteixen la resta de moixigangues catalanes, que ofereixen gran varietat de detalls per als Cristos, des de corones de flors, barrets d'un altre color... Els altres moixiganguers de Sitges duent barret de copa plana, aspecte compartit amb la resta de localitats, excepte Valls, i amb un element floral reduït de les decoracions de flors (en el seu dia naturals) que guarnien els balls de Corpus i que encara trobem en barrets, armelles o faldilles.

Un cop presentats els moixiganguers, és el moment del pas del cartró en què realitzen un seguit de moviments ritualitzats com són el creuament de files i moviments d'atxes, executats també en les muixerangues valencianes. Els actuants de Sitges són els menys expressius en aquests moviments, ja que no creuen files ni mouen ciris. Es limiten a un sol, suau i seré moviment per construir la creu reflexa de la recristianització de la representació.

Qualsevol de les altres moixigangues tenen un mínim ball. Pot ser amb saltironet senzill com Tarragona o bé amb antecedents del contrapàs, com a Valls i La Geltrú, però a Sitges no hi ha cap presència de moviment o ball i únicament es desfila, sense immutar-se. Si bé la majoria realitza el creuament de files inicial en forma de creu, a Sitges es mostra molt subtilment, de forma suau i sense cap floridura. També són els únics que el continuen realitzant entre misteri i misteri, en lloc de la part ballada, ja que la música d'aquest bloc de la representació també és diferent per a ells.

La resta de moixigangues, en aquest pas que s'intercala en-

La Pietat, de la Moixiganga de Tarragona, esquerra. La Moixiganga, a la Sortida d'Ofici de Santa Tecla de 2019, dreta.

tre els misteris amb una música més alegre, fan saltorinets, creuament de files o alguna coreografia de ball. Aquest pas més alegre agafa el nom de coixinet, igual que el pal envetat que substitueix el ciri o atxa quan és de dia o bé quan la moixiganga no acompanya la part eclesiàstica en processó. El bastó, pal o coixinet és vigent a la Moixiganga de Sitges i La Geltrú i a Vilafranca és substituït pel dit índex assenyalant el cel. Possiblement aquest element provingui d'altres danses o balls realitzats per Corpus, igual que ho són les castanyoles que utilitzen també la Moixiganga de Valls i la de La Geltrú.

ELS MISTERIS O QUADRES

I després de parlar de cartró i coixinets arriba el torn dels misteris, quadres o representacions al·legòriques de la passió de Crist. A Sitges veiem 8 misteris: Presentació de Jesús, Assots, Coronació d'espines, l'Argolla, La Figuereta, El Davallament, El Sepulcre i La Resurrecció. Doncs els misteris també són particulars. És la població que sintetitza millor la passió. Representa misteris comuns en altres moixigangues, com Els Assots, La Coronació d'Espines, La Figuereta, El Davallament i La Resurrecció, amb certes particularitats, però presents en la majoria d'elles. Alhora escenifica altres gairebé únics com El Sepulcre, compartit només amb Valls, o La presentació de Jesús i l'Argolla només vistes a Sitges. Val la pena destacar que El Sepulcre gira sobre ell mateix, com El Sepulcre o l'Enterrament de Valls, dues de les moixigangues amb més continuïtat històrica. Però és d'especial interès que les representacions marianes de les muixerangues valencianes també construeixen misteris que giren sobre ells mateixos com és el quadre plàstic de La Sènia de la Muixeranga d'Algemesí.

Si en el tema de la presentació de personatges esmentàvem l'aleta castellera a Sitges, per contra, podríem afirmar que aquesta és la menys castellera de totes les moixigangues, ja que l'alçada màxima de les seves escenes és només de dos pisos (argolla i figuereta) mentre a les altres localitats n'asseixen tres, almenys en un dels seus misteris. Potser aquest fet permet que tots els personatges siguin adults i no necessitin menuts per coronar els misteris. També és única l'alçada i forma com es construeixen les torres laterals que custodien el misteri. Només ells subjecten les persones pels genolls quedant a mitja alçada, igual que agafen el Crist en el quadre del Balcó d'entrada.

I un cop coronat el misteri? La música fa l'aleta? Doncs l'aleta és evident a Tarragona o Vilafranca, per després desmuntar

el misteri quan ho marquen les gralles. Ara bé, Sitges torna a ser especial ja que la música no fa ben bé una aleta. Quan sembla que coronen la figura, la música continua i enllaça entre ella com si es tractés d'un pilar caminant, i desmunta tal com marca el redoble del timbal. També es realitza així a les muixerangues del País Valencià. Però si anem més enllà veurem que aquesta continuació musical emmarca els misteris itinerants i aquesta sí és la diferència més evident entre la Moixiganga de Sitges i la resta. És l'única moixiganga capaç de fer el recorregut de la cercavila o processó de forma itinerant, amb misteri muntat, admirable, donant continuïtat al ritme de la resta de balls del seguici. I ho fan també per obrir pas, amb la llum de les atxes, a la part religiosa que acompanya, Sant Bartomeu o Santa Tecla. Atxes llargues, no ciris, que també acompanyen la relíquia de la mateixa santa a Tarragona. El misteri més conegut de Sitges és també l'estrella dels itinerants, l'Argolla, que representa el calvari. La complexitat de la figura i l'agilitat que demostren els moixiganguers els tornen a fer únics.

Per anar acabant, podem afirmar que la Moixiganga de Sitges és particular i no ha estat gaire influenciada per a la resta de moixigangues tradicionals, ja que manté molts elements que només es conserven en aquesta representació. Potser sí que ha servit de model per millorar o perfeccionar algun aspecte, però no m'atreveria a dir que són *influencers*. Podem trobar tantes semblances entre la Moixiganga de Sitges i les muixerangues del País Valencià com amb la resta de moixigangues catalanes i en podríem fer un treball extens. Ara bé, les noves representacions d'esbarts o agrupacions, com la Moixiganga de Castellterçol, de l'Esbart Rosa d'Abril, o la de Torrelles de Llobregat, de l'Esbart Sant Martí de l'Ateneu Torrellenc, o bé la nova Moixiganga de Barcelona, evidentment han agafat com a model la que és, per a mi, la moixiganga per excel·lència. En elles, representades majoritàriament al voltant de la Setmana Santa, sí que podem veure aquesta influència o manera de fer dels sitgetans.

Tant de bo la Moixiganga de Sitges fos referència i influència per a les altres moixigangues catalanes. Per la senzillesa i discreció de Crist, per la serietat dels components que no abandonen el seu paper en cap moment, per la netedat i claredat dels misteris, per la seva itinerància en cercaviles i processons, perquè representen un element patrimonial i en són conscients.

El final d'aquest article és com el final de la Moixiganga de Sitges, d'aplaudiment. Únics, inalterables i solemnes, i amb l'aleta castellera amb què s'acomoden. ■

Manuel Cubeles amb membres de la Moixiganga de Sitges. Festa Major de 1947.

Moixiganga de Sitges, interpretada per l'Esbart Núria, de Ribes de Freser. Anys 60, esquerra. Montserrat Mainar prenent notes als carrers de Sitges, per l'Obra del Ballet Popular. Festa Major de 1947. Arxiu Esbart Verdaguer, dreta.

Manuel Cubeles

L'èxit de la Moixiganga de Sitges, fora de Sitges

JORDI MILÀ I FRANCO

La celebració enguany de l'Any Manuel Cubeles, amb motiu del centenari del seu naixement, ens ha semblat una bona oportunitat per donar un cop d'ull a la tasca d'aquest coreògraf i divulgador de la dansa catalana, d'aquest treballador infatigable pel país des del vessant de la cultura popular, i sens dubte el responsable del reconeixement de la Moixiganga de Sitges fora de la vila.

Moixiganga de Sitges, interpretada per l'Esbart Núria, de Ribes de Freser. Anys 60

Manuel Cubeles Solé (1920-2017) havia nascut a Barcelona, educat en la tradició cristiana i catalanista, des de jove mostra interès per la tradició i per la dansa, entrant a l'Esbart Folklore Catalunya de la mà de Joan Bial. Una afició que veurà estroncada quan formant part de la lleva del biberó és ferit en una cama al front de guerra¹. En acabar el conflicte Cubeles, juntament amb altres joves com en Josep Benet, veient la paupèrrima situació en què havia quedat la cultura catalana s'esforçaran per intentar un redreç de la mateixa. Cadascú, però, ho havia de fer des de l'àmbit que li era propi, i clar Cubeles ho havia de fer des d'aquell que li era més proper, la dansa tradicional. Així juntament amb altres activistes comença una tasca per formar un grup de persones que tindran per objectiu formar un grup seriós que investigui, estudiï i adapti les danses tradicionals catalanes al públic del moment. Una idea que quedarà concretada el 1945, quan impulsarà la creació d'un grup de dansa estable al voltant del que s'incorporaran figures com Josep Mainar, Alexandre Cirici, Jaume Picas, Salvador Millet i d'altres. Serà el naixement de l'Esbart Verdaguer.

Nascut doncs en un context de repressió cultural contra tot allò que tingués un mínim significat catalanista, l'Esbart Verdaguer es va erigir ràpidament en símbol d'una minsa represa cultural netament catalana. Una frase atribuïda a ell i a Josep Benet ho diu tot, *Ja que no podem escriure, ni parlar, ni cantar en català, doncs ballarem en català!*

Cubeles en tot moment va tenir molt clara la seva consciència de treball pel país, "no ballem per ballar, ballem per servir al país. Vull dansaires conscienciats", deia. Un posicionament clar, que deixava lluny a qui diferia d'ell.

Aquest grup de gent, els que no pensaven com ell, trobaran igualment la possibilitat de seguir dansant en altres àmbits socioculturals. De fet, l'absorció per part de Coros y Danzas de bona part de la gent que venia del món dels esbarts previs a la Guerra Civil és una realitat molt estesa. Però sent realistes cal entendre-la també en tant que donava certes possibilitats (viatges, sortides...) molt difícils en temps de migradesa per gairebé tothom.

Paral·lelament a la creació de l'Esbart Verdaguer, apareix una altra iniciativa amb els mateixos protagonistes, la creació de l'Obra del Ballet Popular. De vida efímera, tenia per objectiu, a grans trets, enaltir la dansa tradicional catalana a partir de l'estudi rigorós d'aquesta. Per això van proposar l'elaboració d'un projecte de documentació exhaustiva de cada dansa des de diverses vessants: històrica, coreogràfica, etnogràfica, mu-

sical, contextual, d'origen de la indumentària. Tot plegat havia de constituir una base de documentació que els permetés arranjant les danses sense perdre l'essència inicial. Sistematitzant els coneixements disponibles de danses ja recollides abans de la guerra i ampliant-la a nous estudis sobre danses vives. Una tasca aquella, que no era nova. Tenia uns antecedents que es remunten a les primeries de segle XX, amb la feina de gent com Joan Rigall i Joan Bial, i que pren una forta embranzida als anys 30 amb l'estol d'etnògrafs i estudiosos que recorren el país cercant materials a estudiar². Malauradament poc pogueren fer, però el cas de la Moixiganga de Sitges fou un cas excepcional.

LA 'MISSIÓ' DE 1947

Per la Festa Major de 1947 la gent que volta-va pels carrers de Sitges veient i seguint els actes folklòrics de la diada de Sant Bartomeu va veure encuriósida i amb estranyesa com un grup de persones voltaven els balls populars, prenent notes, fent esbossos, traient fotografies i preguntant als entesos sobre detalls i qüestions particulars referents sobretot al ball de la Moixiganga.

Aquells joves eren: el crític d'art Alexandre Cirici, la jove Montserrat Mainar, en Lluís Moreno Pallí, director musical de l'Esbart, el fotògraf Pere Casanovas, i el mateix Manuel Cubeles, qui dirigia aquella "missió". Tot plegat formava part de la primera missió d'aquella Obra del Ballet Popular i tenia per objectiu recollir documentació que els permetés completar la confecció de la Moixiganga de Sitges pel que havia de ser la presentació pública de l'Esbart Verdaguer

Cubeles havia vingut a Sitges gràcies a les indicacions del músic i folklorista Joan Tomàs Parés (de qui aquest any celebrem també el 125è aniversari del seu naixement) qui en aquells moments era sotsdirector de l'Orfeó Català. Cal tampoc no ser gaire espavilat per veure que probablement alguna cosa hi tindria a veure la visita a Sitges, la Festa Major de l'any anterior, 1946, que havien fet Joan Amades (de qui Joan Tomàs n'era el col·laborador musical) i el fotògraf Pere Estroch, en missió pel Museu d'Indústries i Art Popular del Poble Espanyol³.

A Sitges aquell any Cubeles queda sorprès i meravellat pel

ball, que reunia segons ell l'essència de la dansa catalana: la senzillesa, la mediterraneïtat, i l'exaltació. Entrà en relació amb en Rafel Marcet Almirall, qui li aportaria informacions sobre el ball i el seu context. Aquella relació serà una bona mostra de la complicitat que Cubeles buscava arreu del territori, i es perllongaria al llarg dels anys, quan Marcet, director de l'Esbart Sitgetà, establí estrets lligams de mútua col·laboració⁴.

A Sitges Cubeles i el seu grup cerquen, pregunten, investiguen recorrent els carrers i preguntant a la gent, als mateixos membres dels balls. Cadascú fa la seva part de la tasca. Cubeles duu a terme un treball de caire gairebé etnogràfic, omplint fitxes prèviament elaborades i captant tots i cadascun dels detalls del ball. Montserrat Mainar pren nota en forma d'esbossos amb molta concreció sobre el vestuari. I Pere Casanovas s'encarrega de fer les fotografies. Hi havia però un tret en aquesta missió substancialment diferent d'altres que el mateix Cubeles realitzaria. La gran diferència era que la Moixiganga no calia restaurar-la. No s'havia perdut, continuava viva i al carrer. El que calia però era adaptar-la a l'esfera interpretativa de l'esbart i a les seves necessitats escèniques, però la Moixiganga de Sitges en essència era -i és- una dansa viva que té sentit en el moment en què és representada al carrer, i això era precisament el que buscaven els membres d'aquella missió de

1947. Cercaven l'essència, l'esperit d'aquella representació per traspassar-la a l'esfera en la que ells es movien.

L'ESBART VERDAGUER I LA MOIXIGANGA DE SITGES

Amb els materials recollits a la visita a Sitges de 1947 Cubeles confeccionà una versió de la Moixiganga de Sitges que treballarà amb els membres de l'Esbart Verdaguer. Un treball meticulós, gairebé de laboratori, que després d'assajos intensos i diverses provatures veurà la llum el 18 d'abril de 1948 al Palau de la Música, en la que seria la presentació pública de l'Esbart Verdaguer. Per indicació de Joaquim Serra la versió musical fou un arranjament per a cobla encarregat, per descomptat, al mestre Antoni Català. L'èxit d'aquella primera exhibició sorprengué a tothom. La solemnitat de la representació, que havia

Programa de la presentació en públic de l'Esbart Verdaguer, 18 Abril 1947

aixecat dubtes entre algun directiu de l'esbart, es convertí en entusiasme contingut, i el silenci que seguí l'actuació es convertí en la constatació de l'èxit de la representació al Palau de Música.

Incorporada immediatament al repertori estable de l'Esbart es convertí en una de les peces més aplaudides del seu repertori. La seriositat i la reverència amb que l'esbart actuava els feren mereixedors de multituds d'èxits, donant a conèixer arreu la Moixiganga de Sitges. Un èxit del qual el mateix Sitges no en fou aliè. L'esbart actuà en nombroses ocasions a Sitges durant els estius dels anys 50. Posteriorment l'Esbart Sarrià, on Cubeles continuà la seva obra, també visità la vila.

ÈXIT ALLÀ ON VA DE LA MOIXIGANGA DE SITGES

A través dels mateixos membres de l'Esbart Verdaguer que l'ensenyen a d'altres dansaires, i gràcies sobretot a la circula-

Moixiganga de Sitges. Estrena al Palau de Música Catalana, 18 d'abril de 1947.

Notes

- ¹ A tall de curiositat Cubeles havia passat pel Camp d'Instrucció situat a l'antic Autòdrom de Terramar.
- ² De fet, Joan Rigall visita Sitges el 1922, el 1927 i el 1928 amb el seu Institut de Folklore de Catalunya. Malgrat no poder afirmar-ho es possible que s'interessés per la Moixiganga, i en prengué notes, donat que a l'Arxiu Bial (Bial-Rigall) existeixen notes sobre el ball.
- ³ Mongay Castro, Valentí. Sitges en l'obra de Joan Amades. *La Xermada* núm.1
- ⁴ La relació fou estreta durant anys. L'Esbart Verdaguer deixà durant un temps part del seu vestuari a l'Esbart Sitgetà. Lluís Moreno, director musical de l'Esbart Verdaguer, col·laborà en muntatges de l'Esbart Sitgetà, i fins i tot alguns balladors sitgetans s'integraren durant un temps en l'Esbart Verdaguer. Més enllà d'això Marcet acollí a Cubeles en diversos actes a Sitges, conferències...

Bibliografia

- Costa Solé, Roger; *L'Esbart Verdaguer i els estudis de folklore de Postguerra a Catalunya*. Revista d'etnologia de Catalunya 2002 n°21, 169-170.
- Costa Solé, Roger; *La Dansa popular a Catalunya durant el Franquisme*. Revista Caramella núm. 44, 2021.
- Cubeles Bonet, Albert; *Les Moixiganges a Catalunya. La moixiganga de Sitges*. Treball inèdit. 1987. Premi Folklore de Sitges, 1989
- Enriquez Adrià; *L'origen de la Moixiganga de Sitges actual*. Treball inèdit. Premi Folklore Jofre Vilà de Cultura Popular i Tradicional Sitgetana 2020.
- Erik Roqueta; *La Moixiganga de Sitges*. Quadern núm. 45 Grup d'Estudis Sitgetans. 2004
- Entrevista a Manuel Cubeles i Solé. *Veus de la cultura popular 18*. Departament de cultura de la generalitat de Catalunya. 2015 https://youtu.be/ixc_F7Whp_Q
- Ha nascido un ballet*. Destino, 3 abril 1948. Reproduït a *L'Eco de Sitges* 11 d'abril 1948.
- Como se monta un "ballet" catalán. La Moixiganga de Sitges*. Destino, 6 de novembre 1948. Reproduït a *L'Eco de Sitges*, 21 novembre 1948.

ció dels materials elaborats, la Moixiganga correrà ràpidament entre els esbarts del moment. El mateix Cubeles la portarà a l'Esbart Sarrià del que en serà director entre 1955 i 1960.

L'èxit de la Moixiganga de Sitges, que no pot ser deslligat del marc ideològic i social del moment, feu que aquesta entrés a formar part del repertori no només d'aquest esbart sinó que s'estengués entre els ja nombrosos esbarts. Als que cal afegir diversos grups de Coros y Danzas de la Sección Femenina de Falange, que també l'aniran incorporant. Entre ells el grup sitgetà, que naturalment sempre l'havia interpretat.

L'extensió és molt gran ja en els anys seixanta. L'any 1963 l'Esbart de Ribes de Freser la presenta a Mèxic amb èxit, encara que en aquella ocasió fou anomenada com la Moixiganga de Girona. I ja és coneguda l'estada sitgetana del grup de Coros y Danzas a Nova York l'any 1964.

UNA VERSIÓ UN XIC DIFERENT

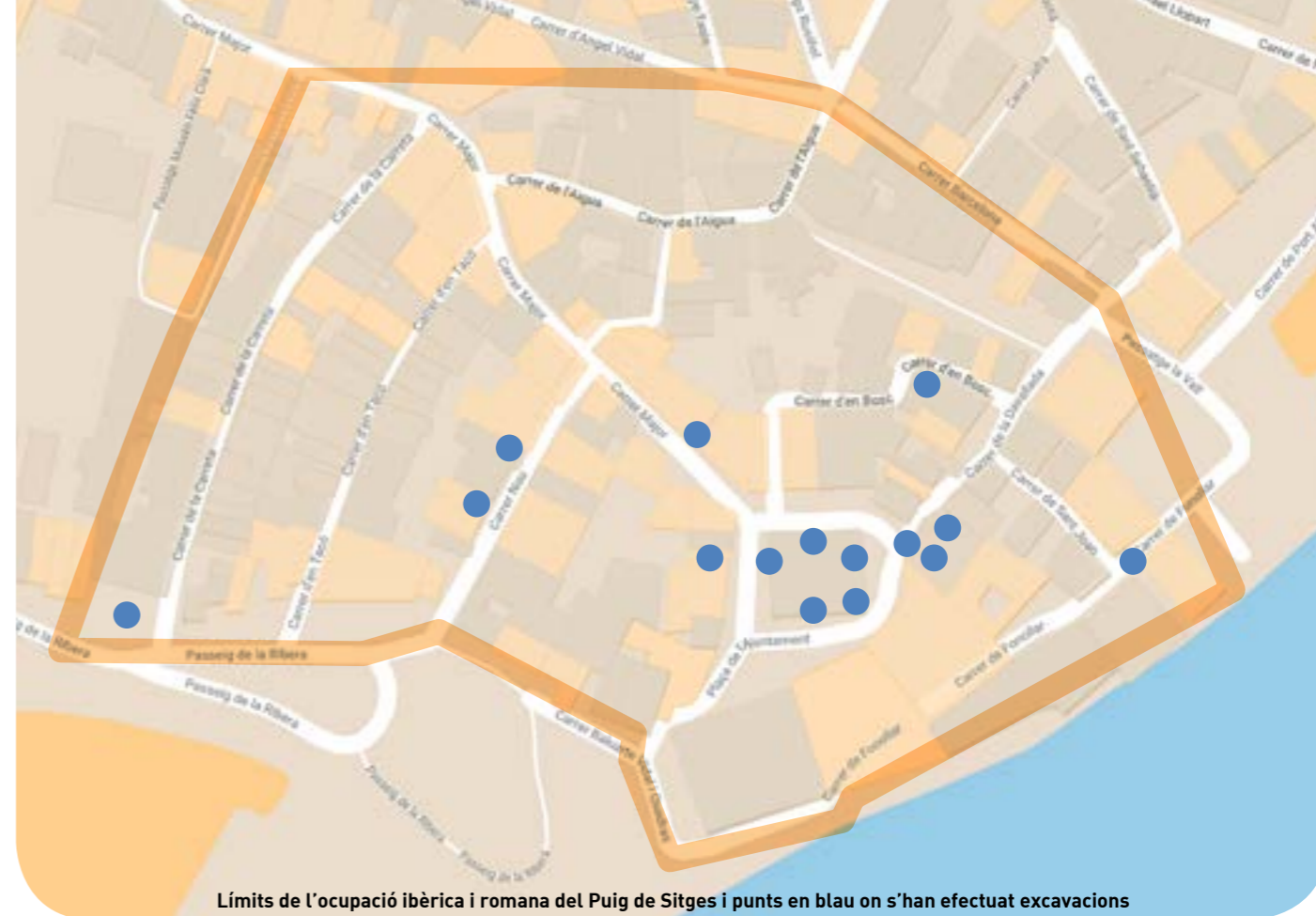
Diferent en certa mida a l'expressió que es veia pels carrers de Sitges, aquella moixiganga estava revestida, si cal, de més solemnitat. La que donava un escenari amb escenografia i il·luminació adient, i una instrumentació per a cobla. D'alguna manera diferia de la moixiganga al carrer a la que estaven avesats els sitgetans del moment, però l'esforç havia fet conservar l'esperit. Aquella era una moixiganga formada per ballarins coneixedors de tècniques d'expressió i amb experiència sobre l'escenari, a diferència de Sitges on la moixiganga –com ara– la duïen a terme vilatans de professions diverses que sovint feien el ball en bona part tot cercant una recompensa econòmica, i que freqüentment seran criticats per la seva poca cura a l'hora d'interpretar la dansa. Tot i que sempre conservaren un esperit autèntic. La versió de l'Esbart Verdaguer, imitada posteriorment per altres esbarts, tenia certes diferències amb la que es veia a Sitges. En ella es potenciava l'espectacle visual i la plasticitat escènica, que ajudaven en l'original objectiu catequètic del ball, per bé que sempre hi hagué un innegable esforç per no allunyar-se de l'essència.

Prenent com a base la versió localitzada a l'Arxiu Bial, com la que genèricament correu entre els esbarts, aquesta conté algunes petites diferències amb la interpretació que es fa a Sitges al carrer. Per una banda s'inclou una primera figura anomenada Oració (en referència a l'agonia de Jesús a Getsemaní). Per altra la figura coneguda com el Balcó passa a ser-ne la quarta (en lloc de la primera). La figura de l'ascensió desapareix, i la resurrecció és reelaborada completament.

Amb el temps també han incorporat petits canvis en el creuat. Actualment tot i que existeixen moltes versions que han begut de la versió proposada per Cubeles, son poques les que mantenen l'apel·latiu *de Sitges*. D'altres, arran de modificacions coreogràfiques, i inclús de la música utilitzada, han afegit el seu gentilici a la denominació del ball.

Retirat de l'escena dels esbarts Cubeles passà molts anys dedicat a altres mitjans. Col·laborà amb la ràdio, la naixent televisió i el teatre. Cap els anys 80 tornà a col·laborar amb diferents esbarts, que mai el van deixar de tenir com a referent. La vinculació de la família amb la Moixiganga de Sitges no acaba aquí. El seu fill Albert Cubeles Bonet, guanyà el premi Jofre Vila l'any 1988 amb el treball *Les Moixiganges a Catalunya*. La Moixiganga de Sitges.

Per Cubeles, qui sempre va estar en continua recerca i experimentació, revisant-ho tot i fent autocrítica constant, i amb l'excel·lència i exigència com a premisses bàsiques, La Moixiganga de Sitges formava part, junt amb altres danses, dels tresors culturals catalans, i com a tal va intentar sempre ser-ne difusor. ■

Límits de l'ocupació ibèrica i romana del Puig de Sitges i punts en blau on s'han efectuat excavacions

LES RESTES ARQUEOLÒGIQUES DE L'AJUNTAMENT

UN VIATGE AL PASSAT DEL PUIG DE SITGES

JOAN GARCIA TARGA

LA TRAJECTÒRIA ARQUEOLÒGICA LOCAL

Fa més de 30 anys que fem el seguiment d'obres públiques i privades al Puig de Sitges que es troben dins l'àrea de protecció arqueològica. Aquest treball de formiga amb el Servei d'Arqueologia, l'Ajuntament de Sitges i els promotors, permet anar donant passes en el coneixement de com era aquesta zona del municipi durant les èpoques ibèrica i romana: és a dir entre els segles IV abans de Crist i III després de Crist.

Aquest procés iniciat amb una petita excavació a l'Arxiu Històric ha tingut continuïtat fins a l'actualitat.

Totes aquestes intervencions arqueològiques fruit de les afectacions del subsòl han permès recuperar evidències constructives (carrer Major, carrer Fonollar, Biblioteca, Ajuntament, Carrer Nou) o sitges (Ajuntament, Arxiu i Biblioteca, Plaça de l'Ajuntament), milers de fragments de ceràmica i més d'una trentena de peces han estat restaurades. Aquestes peces i fragments es troben majoritàriament al Servei de Museus de la Generalitat a Cervera (Lleida) i a Can Falç els corresponents a les darreres excavacions. Durant el procés de treball també s'han recollit centenars de bosses amb terres que un cop analitzades han recuperat llavors carbonitzades que han estat estudiades per l'especialista Dani López Reyes i ens donen idea de les produccions agrícoles,

EXCAVACIONS EFECTUADES AL PUIG DE SITGES

OBRES PÚBLIQUES	OBRES PRIVADES
• Arxiu Històric 1988	• Casa del Poble 1999
• Ajuntament de Sitges 2001-2002	• Casa del Poble 2000
• Carrer Fonollar 2004	• Carrer Nou 16 2002
• Biblioteca de Sitges 2012	• Pl. de l'Ajuntament 4
• Biblioteca de Sitges 2014	• Carrer Major (Ferreteria Sales 2006)
• Carrer Fonollar 2013	• Carrer Pau Barrabeig 2010
• Carrer Davallada 2008 i 2015	• Carrer Major 2-4 2015
• Ajuntament de Sitges 2016-2017	• Carrer d'en Bosch 2015
• Can Falç 2016	• Can Falç 2016

ALGUNES DE LES EXCAVACIONS EFECTUADES

Excavacions a la Casa del Poble.

Excavacions al carrer Fonollar i al carrer Major.

del Consorci de Patrimoni de Sitges, de les que fins al moment han estat publicades les dues primeres, efectuades els anys 2014 i 2016.

També és destacable que dins l'interès per l'arqueologia per part d'un col·lectiu de sitgetans i foranies, l'any 2007 vaig iniciar la realització d'uns cursos d'Arqueologia, primer a l'Escola d'Adults i posteriorment al Grup d'Estudis Sitgetans, on a banda de la temàtica que es tracti cada any, s'exposen també les novetats arqueològiques locals. Xerrades a la Biblioteca Santiago Rusiñol, Roig i Reventós, Edifici Miramar i Espai Pere Stämpfli han estat habituals durant tot aquest llarg període.

Dins tota aquesta activitat arqueològica local, a banda de les intervencions que s'han fet al Puig de Sitges, cal enumerar altres efectuades al municipi: Vinyet, Miralpeix, Polígon de Les Pruelles, Les Forques, Platja de les Coves, Cova Verda, Cova del Gegant, Cova de Sant Llorenç.

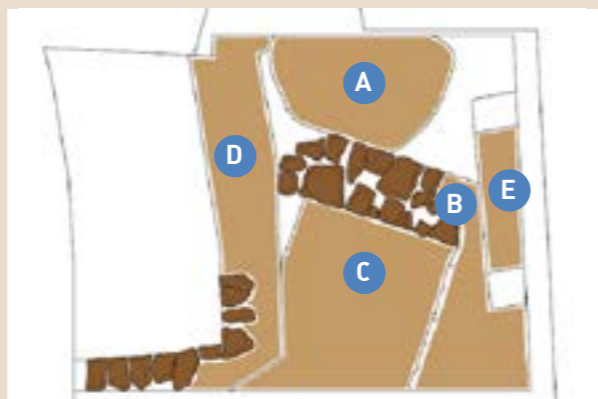
LES DARRERES EXCAVACIONS AL PUIG DE SITGES

Pel que fa al Puig de Sitges cal assenyalar com a fita de gran rellevància les excavacions efectuades dins la Casa de la Vila durant els anys 2016 i 2017. Dins les obres de remodelació de la Casa de la Vila iniciades el setembre de 2016 i per encàrrec de l'arquitecte d'Alcaldia, Albert Bargués, es van efectuar tot un

EXCAVACIONS DINS LA CASA DE LA VILA

Planta baixa de l'Ajuntament: en marró sitges ibèriques i romanes i en blau cales efectuades

Planta i fotografia de l'habitació amb diverses fases d'ocupació de la més antiga a la més recent (A-D)

l'entorn natural i el clima de fa dos mil anys.

Cal destacar també el registre d'un nombre considerable de cups de formes quadrangulars i rectangulars amb revestiments de rajoles de tonalitat marronosa, que documenten les activitats de processament de raïm al Puig de Sitges durant els segles XVIII-XX. Els més significatius són els apareguts a l'Ajuntament de Sitges durant les campanyes efectuades a l'espai de l'ascensor (2001-2002): sondeig 1, l'any 2016, i sondeig 5, l'any 2017. Igualment al carrer Nou, 16 s'excavaren un seguit de cups disposats en bateria que malauradament no es van poder conservar. A la Casa del Poble del mateix carrer també van aparèixer. Altres evidències de produccions agrícoles més recents al municipi han estat alguns molins i parts de premses com la de la Casa del Poble (1999).

Part del procés de treball arqueològic que s'inicia amb l'excavació, té continuïtat amb la documentació planimètrica, fotogràfica de les restes, l'estudi integral dels materials i culmina amb la difusió dels resultats s'ha publicat una considerable quantitat d'articles a revistes i fòrums especialitzats sense deixar de banda mitjans de comunicació locals (ràdio, premsa i televisió), comarcals i d'arreu de Catalunya. Dins l'àmbit de la difusió, durant els darrers trenta anys s'ha dut a terme tres exposicions d'arqueologia a Sitges sota la tutela i compromís de la Regidoria de Cultura o directament d'Alcaldia. La primera, l'any 1995 sobre el Castell de Miralpeix localitzada a l'Estudi Vidal. La segona, l'any 2003, com a conseqüència de les excavacions a l'Ajuntament i disposada a la Sala Vaixells del Palau Maricel La darrera, l'any 2009 a l'Escorxador per explicar el resultat de les excavacions efectuades al Vinyet. En dos dels casos es va elaborar una publicació complementària: un catàleg i la publicació *Els romans al Garraf i Penedès* (2009), fruit d'unes jornades arqueològiques efectuades a l'Edifici Miramar.

Més recentment, durant els anys 2014, 2016 i 2018 s'han dut a terme unes *Jornades d'Arqueologia de Sitges* coordinades des

seguit de cales arqueològiques, inicialment de 2 per 2 metres i ampliades segons les evidències inicials. En tres de les cales es van documentar restes d'època ibèrica, romana, medieval i moderna: dues d'elles es poden veure a les dependències municipals localitzades al voltant del pati i escala i una tercera a l'esquerra del primer replanell a l'accedir-hi a l'Ajuntament.

Les restes més rellevants són les excavades a la banda dreta segons t'endinses a la planta baixa de l'Ajuntament, on una petita cala de dos metres de costat va anar ampliant-se fins a assolir la totalitat de l'habitació oferint informació de cinc fases d'ocupació: A) dues sitges d'emmagatzematge d'excedents agrícoles i posteriors contenidors d'escombraries d'època ibèrica tardana, segles II-I abans de Crist. B) dues cantonades d'una estructura rectangular dels segles XIV-XVI que s'endinsa cap al passadís d'aquesta part de l'edifici, C) cobriment d'aquesta estructura rectangular amb materials dels segles XV-XVII, D) uns murs que feien una cantonada corresponent als segles XVII-XVIII i E) un cup per processament de raïm dels segles XIX-XX.

Davant la rellevància de les restes es va proposar a l'alcalde de l'Ajuntament què volia fer amb les restes i considerant la significació d'aquestes es van iniciar un seguit de visites al Puig de Sitges explicant les evidències de l'interior de la Casa de la Vila i altres indrets del nucli antic on s'han efectuat treballs arqueològics i el recorregut de la muralla medieval. Aquestes visites s'han efectuat des de l'any 2017 fins que la pandèmia del Covid-19 les va aturar l'any passat quan ja havien assolit pràcticament el miler de persones. Donat l'èxit d'aquesta activitat promoguda per la Regidoria de Cultura es van estendre també a les escoles locals per mitjà de la coordinació amb la Regidoria d'Ensenyament.

Donat que adjacent a l'espai amb les restes es disposa d'una habitació que fa la funció de lloc de trobada dels visitants per rebre les explicacions es va proposar a la Regidoria de Cultura l'adequació de l'espai per fer les visites de grups de la manera més digna possible i ubicar-hi un parell de vitrines amb algunes de les peces més rellevants acompanyades de plafons explicatius i peus de les peces.

Es va procedir doncs a repintar els revestiments de les parets molt malmesos i els sòcols, localitzar les dues vitrines facilitades pel Consorci de Patrimoni de Sitges i posar una selecció de peces que ens ajudin a transitar al llarg del temps com són: sivelles de bronze ibèriques, peces d'os, ceràmiques (ibèriques, romanes i dels segles XIV fins al XVII). Aquest darrer treball va ser finalitzat el desembre de 2020.

Ara es disposa d'un espai petit on en una part veiem les restes originals fixades amb aigua de calç per evitar els esllavissaments de terra i per mitjà d'un discret fil vermellós delimitem certs espais d'interès durant les visites. D'altra part les vitrines i els plafons amb el darrer i excel·lent dibuix de l'arqueòleg i il·lustrador Sergi Segura on es recrea com podria haver estat l'assentament ibèric que es localitzaria al Puig de Sitges. Ambdós elements didàctics ens permeten fer unes visites més enriquidores i visuals.

Dins aquesta feina lenta, però continuada, també es va proposar a l'Ajuntament l'elaboració d'un llibre explicatiu sobre el Puig de Sitges, narrat per uns nens d'època ibèrica i medieval que recorren cases i espais de cada moment i expliquen com eren alguns aspectes de la seva vida. Acompanyant el text hi ha recreacions, dibuixos, fotografies antigues i d'excavació perquè apropessin a nens i no tan nens a aquest període antic de la seva vila. El llibre *Puig de Sitges. Entre ibers, romans i l'actualitat* va ser presentat el 22 de juliol de 2020 amb el suport econòmic de la Regidoria de Cultura i del Grup d'Estudis Sitgetans.

ESPAI D'EXPOSICIÓ PER A LES VISITES

Vista general de les vitrines i plafons.

Detall de les peces de la vitrina corresponent a les excavacions a l'Ajuntament.

Il·lustració històrica com podria ser el Puig de Sitges en època ibèrica (Autor: Sergi Segura).

A TÍTOL DE CONCLUSIONS

L'objectiu d'aquesta breu pinzellada arqueològica als treballs efectuats al Puig de Sitges permet resseguir la feina efectuada, els resultats i considerar que s'han anat establint les bases per continuar entenent millor el passat remot d'aquesta important zona del municipi de Sitges.

Esperem i desitgem que aquesta dinàmica de seguiment d'obres públiques i privades es pugui continuar efectuant tant pel compromís de compliment de les normatives patrimonials, com per potenciar aquest coneixement que permet integrar el nostre poble a la xarxa de jaciments arqueològics rellevants arreu de Catalunya. ■

La platja de la Fragata plena d'embarcacions i xarxes de pescadors. (Fons Josep Matas i Puig. Arxiu Històric Municipal de Sitges).

LES CELEBRACIONS DE LA CONFRARIA DE SANT ELM PATRÓ DELS NAVEGANTS SITGETANS

EDUARD TOMÀS SANAHUJA

A partir de l'article publicat en l'anterior *Xermada* (núm. 54) sobre els "papers de Mn. Pau Farret" i les confraries sitgetanes, aprofundirem en aquest article en la que va ser la confraria gremial més important a Sitges, la de Sant Elm, corresponent als navegants i mariners sitgetans, per detallar-ne el funcionament, les festes que celebraven i el seu important vincle amb la vila.

Tot i certa documentació que es manté de la confraria als arxius municipal i parroquial, no es conserva l'acta fundacional, que probablement sí que va consultar Mn. Serrat, quan va omplir el qüestionari previ a la visita del Bisbe el 1804, per indicar-hi que la confraria existia des del 1500¹, el que implicaria que estaria fundada abans de les directrius del Concili de Trento (que promovia la creació de confraries devocionals) i seria de les confraries de Sant Elm més antigues de Catalunya: la majoria de poblacions costaneres amb ofici marítim en tenien una, per exemple la de Calella, una de les més antigues, es documenta a mitjans dels s. XV, Lloret (1554), Mataró (1588), Blanes (1605) o Canet (1619). Les confraries podien ser devocionals, els membres s'hi unien per la devoció que tenien cap a un Sant o Santa, o gremials, on la motivació per agrupar-se era l'ofici que s'exercia i a més a més es tenia un o diversos sants patrons a qui tenir devoció i celebrar-ne les festes.

La confraria de Sant Elm, es convertiria durant els segles XVII i XVIII en la confraria gremial més preponderant econòmicament i per tant, la més destacada tant per les despeses que feia en les seves celebracions com en benefici del poble. La seva principal activitat era el transport marítim, tant de persones com de mercaderies i per tant s'ha de diferenciar ben clarament de la confraria gremial de Sant Pere, que era la que formaven els pescadors sitgetans i els bastaixos de mar, que es dedicaven a carregar i descarregar els vaixells que arribaven i salpaven de Sitges.

ESTRUCTURA I FUNCIONS

Per formar-ne part s'havia d'exercir l'ofici de navegant i fer un pagament inicial de 8 sous i posteriorment pagar una quota anual d'1 sou. Pocs dies abans de la festa del patró, els jurats de la vila i el curat triaven d'entre tots els confreres a dos nous administradors i un *banderado* (encarregat de portar la bandera gremial en totes les processons i celebracions) i en el mateix moment, els administradors sortints presentaven l'estat de comptes de la confraria amb les entrades i despeses de tot l'exercici anterior.

La confraria gestionava el manteniment del material que requerien per exercir el seu ofici, com clavar les estacques per l'estacatge, adobar els remos, etc. de la mateixa manera que s'encarregaven de tenir en bones condicions les pròpies embarcacions i la fragata, per quan calia defensar el litoral o les mateixes naus dels atacs pirates. També s'exercia una mutualitat que ajudava als confreres malalts o amb problemes econòmics, però la principal funció d'ajuda entre els confreres era la derivada de la pirateria barbaresca: corsaris provinents del nord d'Àfrica, en molts casos de l'Alger, que tenien com a principal activitat econòmica atacar els vaixells mercants per segrestar els seus mariners, fer-los esclaus i després demanar-ne un rescat. Per tant, l'activitat del navegant tot i ser lucrativa, era certament perillosa i diversos sitgetans van ser segrestats i en alguns casos rescatats. Per ajudar en aquest rescat la confraria prestava 70 lliures a la família, que havia de negociar el rescat de l'esclau, i quan aquest confrere retornava la confraria li do-

nava 10 lliures per "començar" de nou.

L'altra part de les obligacions dels confreres venia determinada per les funcions religioses i festives. El patró de la confraria era Sant Elm, nom derivat de Sant Erasme bisbe i màrtir d'Antioquia que morí a principis del segle IV, sepultat primerament a Fòrnia, les seves relíquies van ser traslladades a la veïna ciutat marinera de Gaeta (la regió de Laci, Itàlia), on es van retrobar el 917 i es va proclamar el màrtir patró de la ciutat. Sant Erasme va ser adoptat com a patró dels navegants italians pel viatge que va realitzar a través del mar guiat per un àngel i la seva prèdica tot i els llamps.

Per tant protegia als mariners en les seves llargues travessies i especialment quan es trobaven enmig de fortes tempestes elèctriques, moment en què apareixia l'anomenat "foc de Sant Elm": per una gran diferència de potencial elèctric a l'atmosfera, es dona una descàrrega elèctrica en les arestes situades en llocs elevats, de manera que era habitual que es veiés una espècie de foc als pals majors dels vaixells, moment en què es considerava que l'aparició del foc de Sant Elm tindria cura de la tripulació i la guiaria fora de la tempesta. Els mariners sitgetans també havien viscut aquest fenomen i concretament li encarregaven i pagaven al rector per "celebrar la

confraria un aniversari sempre que en temps de tempestat ixen las llumeneditas de Sant Elm"².

La primera documentació sobre Sant Elm a Catalunya, la trobem a mitjans del segle XIII en el recentment construït convent de Santa Clara a Barcelona, on una capella estava dedicada a aquest sant. Que fos en el convent de Santa Clara no és trivial, ja que el 1233 arriben a la costa de Barcelona amb una barca sense remos ni veles (pel naufragi del seu vaixell), dues religioses italianes, Clara i Agnès de Peranda d'Assís (neboda de qui seria Santa Clara d'Assís), que pocs anys després formaven la comunitat que ocuparia el nou convent de Santa Clara, construcció iniciada el 1236 i on vint anys després es feia la primera celebració en honor a la santa, canonitzada el 1255. Les monges de Santa Clara doncs, podrien tenir relació amb la propagació de la devoció a Sant Elm per terres catalanes, ja que Santa

Gravat on es pot veure el foc de Sant Elm als extrems dels pals d'un vaixell. (Autor desconegut. Aparegut a *The Aerial World*, Dr. G. Hartwig. Londres, 1886).

Clara apareix molt sovint al costat de Sant Elm en els altars i relleus, juntament amb Sant Nicolau. A Sitges, la Confraria de Sant Elm s'anomenava també de Santa Clara i Sant Nicolau en la documentació del plet que té amb la confraria dels hortolans el 1624³.

PODER ECONÒMIC

De les confraries gremials de Sitges, la de Sant Elm era la més rellevant econòmicament en els segles XVII i XVIII, per davant de la de Sant Pere (pescadors) i Sant Abdon i Senen (hortolans). Això li permetia fer unes celebracions molt destacades, com s'exposarà més endavant. Pels comptes anuals s'observa com els seus ingressos a finals del segle XVII i el primer quart del XVIII rondaven entre les 500 i 1000 lliures, augmentant-se en el segon quart de segle XVIII entre les 1000 i 2000 lliures. Els seus ingressos es derivaven de l'aportació anual

dels confreres (el 1718 eren més de 400), del que cobraven per les "albares" de les embarcacions que entraven a carregar/descarregar, per l'estacatge de les embarcacions com llaguts o sardinals, per l'ús de la caldera (que servia per tintar les xarxes dels pescadors i així es conservessin més temps i fossin poc visibles dins del mar), de la consigna de la taverna i de diversos censals que tenien adjudicats, destacant el que van haver de fer els jurats de la vila durant la guerra de Successió en haver de demanar una important suma de diners a la confraria i que per tant cada any (fins que no es posés fi pagant una quantitat molt més elevada) havien de pagar-li l'esmentat censal a la Confraria⁴.

LES CELEBRACIONS

Els importants ingressos que tenia la confraria li permetien també fer elevades despeses en les seves festes i celebracions i com veurem, també tenir una participació notòria en els esdeveniments de la vila. En aquesta descripció s'agruparan els constants detalls sobre les despeses que realitzaren en les festes des de 1693 al 1762 (documentades en el fons de Mn. Pau Farret) i complementant-les amb altra documentació anterior i posterior a aquests períodes.

Les dues festes principals de la Confraria, eren per Sant Elm el 2 de juny i per Sant Pere Màrtir el 29 d'abril. La festa

del patró era la celebració més important, que consistia en una part religiosa que s'iniciava la vigília amb la decoració de l'altar amb ginesta i murtra per les completes i l'endemà la missa matinal i l'ofici, on es feia sermó i de forma explícita s'indica que sempre hi havia música, i que posteriorment acompanyaria també la processó, que es feia a la tarda. A la processó, a més de la bandera de la confraria, en darrer terme portaven sobre tabernacle la imatge de Sant Elm, que van fer nova i tota de plata el 1695, amb un elevat cost (325 lliures, 10 sous i 1 diner)⁵. L'endemà es faria un nou ofici en record dels germans difunts, una de les obligacions habituals de totes les confraries, que amb les misses i pregaries pels confreres difunts els ajudaven a tenir un pas més breu pel purgatori⁶.

Per Sant Pere Màrtir també es decorava amb flors l'altar, però a més a més es feien rams de llover o olivera que el rector repartia entre els assistents i es beneïen durant l'ofici. En acabar es feia la processó que anava fins a la creu de Pins Vens i allà s'hi feia la benedicció de terme⁷. Una despesa associada a les processons seria la de la cera de les atxes, de la que se'n feia càrrec la confraria i que volia tenir el màxim de participants, pagant el 1734 "a Anton Batlle per la cera: 117 lliures, 9 sous i 5 diners".

Cal recordar que les confraries eren una important font de socialització de la societat sitgetana, i per tant les festes tenien també un rellevant apartat popular, en el que cada confraria hi destinava importantíssimes despeses per fer la millor festa de totes. La música era un dels elements més importants i un tret característic de la festa de Sant Elm, de manera que es troben anualment despeses pels músics, que a més s'anaven a buscar a poblacions properes i se'ls hi havia de pagar l'allotjament. Per exemple, el 1697 es gastaven 12 lliures per "lo lloguer dels músics", 5 lliures i 10 sous per "al Hostal per lo gastos dels músics" i 5 lliures més per "anar-los a cercar".

O el 1727 destinaven 25 lliures "per los musichs, y donarlos menjar". També alguns anys s'especificuen les despeses pels "cantors": 8 lliures i 12 sous, "al argonista": 1 lliure i 8 sous i "A Franch Sarda pera manjar al Orga": 14 sous.

Com en qualsevol celebració l'altre element important és el menjar i la beguda: obsequiant els germans confreres i assistents amb crespells (pasta dolça habitual encara avui a Mallorca) o "bescuit" i begudes com la malvasia, aiguarent o matafaluga (anís). Per posar un exemple de la despesa en "refresch y crespells" el 1727 era de 37 lliures, 8 sous i 3 diners.

En la celebració de Sant Elm també hi trobem despeses en "polvora per la festa" i la primera documentació de balls populars a Sitges, concretament de "lo ball de bastons" el 1727, pel qual van pagar 7 lliures i Mn. Pau Farret indicava que era la primera vegada que hi trobava l'anotació del ball però no que fos l'única⁸.

Un altre detall també molt característic de les festes i aplecs eren els ventalls, que es portaven per la processó i depenent de quin es tenia suposava un major estatus, o que també es venien per ajudar en les despeses de la celebració. Per Sant Elm, es regalaven i el 1702 els administradors adquirien "25 dotsenes de ventalls comuns i 5 dotsenes de ventalls negres".

A més a més d'aquestes dues importants celebracions la confraria de Sant Elm també participava de forma activa per Setmana Santa i per Corpus:

Setmana Santa

Diverses confraries sitgetanes a més a més de tenir el seu retaule a l'església, també tenien el seu propi misteri, amb el que participaven activament per Setmana Santa. La Confraria de Sant Elm tenia concretament el de la Mare de Déu de la Pietat o Davallament, anomenat també com de "Nostra Senyora dels Mariners", al que destinava importants despeses per mantenir-lo:

- **1695:** "Per fer quatre vestes de bocaram per aportar lo misteri lo dijous St. 16 ll, 7s".
- **1702:** "Per fer lo march del altar y la corona del misteri a mestre Roig 22ll" i "per dorar lo march y la corona 27ll, 10s".
- **1708:** "Per uns rams de seda per lo misteri 3ll, 17s i 6" i "per lo vellut negra y puntas de or y plata per guarnir lo baïart per lo misteri, seda forros y mans 88ll, 5s i 7d".
- **1735:** sembla que la confraria va remodelar el seu misteri, destinant elevades quantitats: "Per lo cost de lo Misteri: 208 ll i 12 sous", "per daurar lo Misteri, 53ll, 18s", "per les floreres del Misteri 20ll", "per tela y vestit de la Mare de Déu y altres gastos 82ll, 16s, 6d", "per las Coronas de la Mare de Déu y de Ns.Sr. 155ll" i "per aportar lo Misteri en Sitges 44ll, 4s".
- **1737:** es faria un "armari per posar Lo Misteri" per 10ll i 4s.

El 1887 dissolta la confraria de Sant Elm, els matriculats -que encara cobraven el censal per part de l'Ajuntament- indiquen que a partir d'aleshores l'Ajuntament pagui les 110 pessetes i 59 cèntims al matriculat que anualment es faci càrrec del cost de la sortida del misteri per Setmana Santa. Per tant el misteri va seguir sortint fins que les milícies el van cremar (juntament amb els altres passos) l'estiu de 1936, construint-ne Pere Jou un de nou el 1946, que segueix actualment en actiu.

Corpus

Com en la resta de poblacions i ciutats com Barcelona, d'entre les nombroses processons que es feien anualment a Sitges, la processó de Corpus ha sigut al llarg dels segles la més important. Aquest fet i que fos una processó on tothom hi volia participar i també ser-hi vist, tenia una especial transcendència la jerarquia del seguici, sent els llocs de l'inici els menys importants fins als llocs més rellevants al final de tot, en estar a prop de la custòdia, que tancava la processó sota tàlem, portat pels regidors municipals. En el seguici hi participaven totes les confraries portant les seves altes banderes els administradors i abanderat, però la Confraria de Sant Elm a més a més de la bandera, també desfilava amb el

tabernacle i la imatge de Sant Elm, fet que novament distingia a la Confraria davant del poble, ocupant un lloc proper a la custòdia.

L'apunt de la despesa per Corpus es troba de forma constant, com per exemple el 1727: "per portar lo tabernacle a quatre homens lo dia de Corpus 16s" o el 1744: "per aportar lo tabernacle en la diada de Corpus 15s".

Aquesta participació del tabernacle amb Sant Elm per Corpus, el seguim trobant documentat a finals del segle XVIII, quan s'indica que en el moment en què arribava la processó a la plaça de l'Ajuntament i s'hi feia l'acatament de banderes i penó de la Minerva davant de la custòdia, també hi participava darrerament el tabernacle de Sant Elm.

EL RETAULE DE SANT ELM I LES AJUDES DE LA CONFRARIA A LES ESSLÉSIES SITGETANES

Amb la inauguració de la nova església de Sitges, el 25 de juliol de 1672, les confraries van començar a encarregar a artistes o escultors la creació d'un retaule barroc per, acabada la part escultòrica i el posterior daurat, ubicar-lo a la nova església, juntament amb l'altar on està instituida la confraria i hi practicaven les funcions religioses. El retaule a més a més de ser un element artístic de recreació i explicació de la devoció corresponent, també donava un cert estatus a cada confraria, depenent de la magnificència de l'obra artística. El retaule de Sant Elm, com indiquen les dates inscrites, es va construir el 1688 i es va daurar el 1691,¹ concretament en l'exercici de 1693 la confraria encara retornava diners a confreres que van avançar el pagament al daurador.

Aquest retaule que segueix en la seva ubicació original i podem visitar a l'església parroquial de Sant Bartomeu i Santa Tecla, va sobreviure a la destrucció que van realitzar els revolucionaris l'estiu de 1936, gràcies a la intervenció de Jaume Daví Mañosa, que el va desmuntar i amagar al Palau Maricel, juntament amb 4 altars més (tot i això es destruïren 12 dels 17 que existien).²

La Confraria de Sant Elm com s'ha exposat era la que tenia un poder econòmic més destacat a Sitges, i això li permetia a més de les despeses en elements com el retaule, el misteri o les festes, fer donatius per diverses obres en les esglésies sitgetanes, destacant especialment el Santuari del Vinyet, que el novembre de 1727 obtenia la llicència del vicari general per "ampliar i construir novament la iglésia en lo lloch on era la antiga més petita".³ La Confraria de Sant Elm faria importants donacions des del 1727 al 1734, i el nou edifici es beneïria el 2 d'agost del 1733, tot i que la translació de la Mare de Déu del Vinyet no es faria fins a l'octubre de 1734, amb 3 dies de celebracions. Les aportacions realitzades són les següents:

- **1727:** "Acordaren donar-se 169 ll, 10s al Señor Joseph Ferret, menor, Apothecari com Administrador de Ntra. Sra. del Vinyet per la fabrica de dita Iglesia".
- **1728:** "168 ll a Joseph Ferret, Aphotecari, y a Joan Jova, mariner Administradors de la Capella de Ntra. Sra. del Vinyet, consta ab rebuda y se han entregat".
- **1729:** 386 ll i 8s "per la fabrica y Administracio de la Obra del Vinyet".
- **1730:** "73 ll, 10s" - 1731: "301 ll, 13s" - 1732: "100ll" - 1733: "70 ll" - 1734: "100 ll".

A l'esquerra, detall del retaule i altar de Sant Elm a l'església de Sitges, abans del 1936. (Fons Josep Matas i Puig. Arxiu Històric Municipal de Sitges). A la dreta, Retaule de Sant Elm, restituit a la seva ubicació original després del final de la guerra civil, però amb imatges noves, que a diferència del retaule no es van poder salvar. (imatge extreta de: *Els retaules barrocs i l'orgue de l'església parroquial de Sitges*, d'Isabel Coll i Mirabent).

A més a més de fer els donatius per les obres del Vinyet, la confraria de Sant Elm també va col·laborar econòmicament amb:

- **1721:** "Per fer les Campanes an donat 53ll"
- **1734:** "Per fer lo retaule major se dona de Charitat: 22ll, 10s"
- **1742:** "Per una caritat que feren a la Sma. Trinitat per obres 100ll"
- **1747:** "Per una caritat feta ab resolució de Germanat per la Obra del Campanar, 262 ll, 1s, 5d".

Mostrant-se la implicació de la confraria en el dia a dia sitgetà i el seu pes econòmic i social.

Notes

¹ COLL I MIRABENT, Isabel. *Els retaules barrocs i l'orgue de l'església parroquial de Sitges*. Grup d'Estudis Sitgetans. Sitges, 1993.

FONTANALS, Blai. *La destrucció de l'Art Sacre Sitgetà. Memòries de Jaume Daví i Mañosa*. Ajuntament de Sitges, 2018.

FONTANALS, Blai. *El Vinyet. Llegendes, Guia i Cronologia*. Ajuntament de Sitges, 2012.

DIFICULTATS I DISSOLUCIÓ

Amb el final de la guerra de Successió i el decret de Nova Planta, també començaria la voluntat del govern espanyol per controlar les confraries, els gremis i les seves despeses i que acabaria suposant, en la majoria dels casos, la seva desaparició durant el segle XIX. Els gremis de navegants van veure's afectats aviat per la Matrícula de Mar, que promulgava les seves ordenacions el 1737, però es feia més efectiva a partir de 1751 amb noves ordenances posades a la pràctica en tota la costa. La Matrícula de Mar suposava a efectes pràctics que qualsevol persona que volgués exercir el seu ofici, fos mariner o pescador, havia de ser matriculat i per tant tenia l'obligació de servir a la Marina de guerra en qualsevol moment que fos necessari fins que no arribés als 60 anys d'edat. Això enduria unes condicions de feina que ja eren difícils i perilloses per la pirateria, podien implicar ésser reclutat en qualsevol moment.

Aquest canvi va suposar pel govern espanyol desplegar una complexa administració que primer de tot pretenia conèixer i controlar les dades de les confraries gremials de navegants i pescadors, per després unificar-les (en el que s'anomenarien Gremios de Mareantes) i separar-les del lligam amb l'església, per acabar controlant les seves despeses i activitats a partir dels ministres de Marina, que governaven en les divisions territorials establertes de la costa (Sitges concretament depenia del ministre de Marina de Tarragona).

Com es pot suposar aquesta imposició de canvis es va trobar amb l'oposició frontal dels gremis i els seus membres, que no volien per una banda servir a la marina i per l'altre perdre tota la seva estructura organitzativa tant per exercir el seu ofici com del dia a dia de la mateixa confraria. Aquests canvis s'aniran allargant doncs fins a la primera meitat del segle XIX, de forma diferent per cada població marinera, en què tot i l'oposició les confraries acabaran redefinint-se i/o desapareixent.

A Sitges, el 1736 l'intendent del Principat comunicava a l'Ajuntament que la voluntat reial era mantenir les fragates de defensa davant dels atacs de la pirateria nord-africana, de manera que encomanava que tingués una fragata de 13 bancs, petició que també es va fer arribar a Mataró i Vilanova. Les 3 poblacions demanaren a canvi quedar deslliurades de les crides a servir a l'armada⁹. Sembla que no es va atendre la demanda i per tant potser no es va accedir a mantenir la fragata per la defensa a petició reial, però sí que consta en una despesa del 1757 que "se feu la fragata per la qual se gastà com a aparegut tot de recibos 790 ll, 19s i 5d".

El 1752 es denota l'aplicació de les ordenances de la Matrícula de Mar de l'any anterior, perquè el 1752 no hi ha relleu dels administradors i abanderat i el 1753 quan sí que es fa, els càrrecs han canviat i per primera vegada es parla de l'elecció d'un "clavari" i un "prohom de la Germandat", i trobem documentada la confraria com a "Gremio de Mareantes de Sitges", evidenciant que la confraria de Sant Elm, forçadament s'anava ajustant a les directrius de les ordenances de Marina. El 1767 es redactarien les ordenacions de la "Hermandad baxo la advocación de Sant Telmo" (per veure les implicacions del "canvi" de Sant de Elm a Telm, llegir el requadre específic), que especificarien la nova estructura i funcionament dels mariners sitgetans, dependents en tot moment del ministre de Marina, i que rebrien aprovació reial del Consell de Castella el 1774.

També el 1767, la confraria de Sant Pere, dels pescadors i bastaixos de mar, passaria a redactar unes noves ordenacions, amb assistència del subdelegat de Marina i que convertiria a la confraria en "Gremio de cargadores y descargadores baxo invocación de San Pedro".

Aquests canvis també els constatem en la documentació de l'*Estado de las Cofradías...* que va encarregar el 1770 el compte

d'Aranda, president del Consell de Castella, per saber les despeses que les confraries i gremis realitzaven en les seves celebracions i quina aprovació tenien. A Sitges, com en moltes altres poblacions, les confraries van posar unes despeses molt menors de les reals, indicant-se això sí la confraria de Sant Elm com "Hermandad de mareantes", amb aprovació des del 1767 i que a més de les festes, també feien despesa en pagar a un "maestro para la pueril enseñanza"¹⁰.

A partir d'aquí, de la mateixa manera que amb les diverses desamortitzacions del govern espanyol anirien desapareixent la major part de les confraries d'arreu del territori al llarg del segle XIX, succeiria el mateix amb els gremis de mar, aprovant-se la supressió de la matrícula de mar i els gremis diverses vegades, i restablint-se posteriorment, fins al decret definitiu d'abolició dels gremis el 9 de juliol de 1864. Es mantenia això sí l'existència de les institucions amb caràcter benèfic o mutualista, però minvant de forma molt pronunciada i principalment mantenint-se les de pescadors.

A Sitges viurien la mateixa tendència les confraries de Sant Elm i de Sant Pere. Concretament la de Sant Pere s'acabarà dissolent i agregant a la de Sant Elm abans del 1856, de manera que el nou gremi només mantenia el retaule de Sant Elm, i davant del deteriorament del retaule de Sant Pere se'n va fer càrrec la Cort de Maria, restaurant-lo però també fent diverses modificacions¹¹.

Abans del 1887, la Confraria de Sant Elm també es dissolt, indicant-li els membres a l'Ajuntament que segueixi pagant el corresponent censal "a la persona matriculada que pague la salida del paso <<Nuestra Señora de los Marineros>> en las procesiones de Semana Santa"¹².

El 25 de juny de 1974 la Comissió Permanent de l'Ajuntament de Sitges resolvia extingir el censal de la Confraria de Sant Elm, que pagava a les responsables del retaule i altar de Sant Elm a la parròquia de Sitges, aquell any les germanes Dalmau, que reberen la quantitat de 2750 pessetes¹³.

Avui en dia, el retaule de Sant Elm segueix exposat a l'església de Sitges, en la seva ubicació original i el pas de "Nostra Senyora dels Mariners" continua participant per Setmana Santa, recordant ambdós elements el passat navegant dels sitgetans.

Notes

¹ *Plet de la Vicaria Perpètua. X.* Església. Arxiu Històric Municipal de Sitges.

² *Plet de la Vicaria Perpètua. Quadern núm 4. X.* Església. Arxiu Històric Municipal de Sitges.

³ *Processos eclesiàstics. Vila de Sitges, 1624.* Arxiu Diocesà de Barcelona.

⁴ *FONS PERSONALS - 5D28. Fons Farret i Raventós, Pau.* Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona.

⁵ Imatge, que com la resta, es perdrà amb el saqueig i destrucció de l'església sitgetana per part de les milícies revolucionàries els primers dies del cop d'estat de 1936. FONTANALS, Blai. *La destrucció de l'Art Sacre Sitgetà. Memòries de Jaume Daví i Mañosa.* Ajuntament de Sitges, 2018.

⁶ TOMAS SANAHUJA, Eduard. *La Congregació dels Dolors i les "Carnestolendas".* *L'Eco de Sitges.* 19 d'abril de 2019.

⁷ Processó que el 1702 els jurats de la vila reclamaven als almoïnners de la Catedral que seguís mantenint el rector de la parròquia i que encara es celebrava el 1804, quan també se'n queixava el rector Mn.Serrat.

⁸ TOMAS SANAHUJA, Eduard. *Els papers de Mn. Pau Farret, les confraries sitgetanes i "lo ball de bastons".* *La Xermada*, núm. 54. Sitges, tardor 2020.

⁹ LLOVET, Joaquim. *La matrícula de mar i la província de marina de Mataró al segle XVIII.* Mataró, 1980.

¹⁰ *Estado de las cofradías, hermandades y congregaciones correspondientes a Villafranca del Panadés (sic) junto con los pueblos de su partido remitida por el alcalde mayor, José Ignacio de Castelloi.* CONSEJOS, 7106, Exp.65, Núm. 2. Archivo Histórico Nacional. PARES

¹¹ CLARÀ i CARBONELL, Mn.Fèlix. LLOPIS i PUJOL, Bernadí. *Dos treballs d'història de Sitges de mitjans del Segle XIX.* GES. Sitges, 1982.

¹² *Gremi de Sant Elm.* Arxiu Històric Municipal de Sitges.

¹³ *Confraries i associacions. Confraria de Sant Elm.* 21.02/12. Arxiu Parroquial de Sitges.

SANT ELM O SANT TELM?

La confusió entre els dos noms i a quin sant fan referència no és trivial i tampoc derivada del llenguatge, com es podria pensar a priori. Veiem doncs qui és qui:

El nom de Sant Elm com s'ha exposat al llarg de l'article prové de Sant Erasme, bisbe i màrtir del segle III i patró dels navegants italians i catalans, el nom del qual vulgarment va anar derivant a Erm o Elm, com se'l coneix i documenta a Catalunya des del segle XIII.

El sobrenom Telm o especialment Telmo fa referència a

Sant Pere González, un sacerdot dominic confessor de Ferran III de Castella, a qui acompanyà en les seves conquestes a Andalusia, per retirar-se posteriorment a predicar per Galícia i el nord de Portugal, època en què s'ubiquen els seus principals miracles, especialment d'ajuda a mariners i pescadors. Morí i fou enterrat el 1246 a la catedral de Tui (província de Pontevedra). Se li ha associat erròniament com que Telmo era el seu cognom, fet no demostrat i que es desacredita pel fet que des de la seva mort i fins al segle XVI en cap documentació se'l referència com a Telmo ni se li atribueix aquest cognom.¹ El culte a Sant Pere González es dona entre els mariners gallecs, i la coincidència d'aquests amb els navegants mediterranis durant el segle XVII i XVIII, podria haver provocat l'associació de la devoció i el fenomen del "foc de Sant Elm" amb el nom de Telmo, i a partir d'aquí unir-lo a Sant Pere González.

Aquest vincle i especialment la substitució posterior que es realitzarà d'un sant per l'altre, no és casual sinó intencionada i promoguda pel govern borbònic espanyol, i serà estesa pels dominics, orde religiós caracteritzat per una alta mobilitat dels membres pel territori per predicar. Concretament el 1741, a instàncies del mestre de l'orde dels dominics, el papa Benedict XIV reconeix a Pere González com a beat i autoritza el seu culte via canonització equivalent. En aquests anys recordem que la Matrícula de Mar ja s'estava estenent i es fa efectiva el 1751, el que suposarà realitzar noves ordenacions als nous gremis o germandats de "mareantes", i en aquestes, escrites en castellà -com tota la documentació oficial a partir del decret de Nova Planta- s'incorpora de forma específica la figura del patró com "San Telmo", iniciant així una substitució errònia i que provoca que a un sant (Pedro González) se li assigni tota la història i fins i tot miracles d'un altre (Sant Erasme).² En darrera instància el que també canviarà és el

A l'esquerra, iconografia de Sant Elm: vestit de bisbe i amb una mitra al cap, amb un vaixell de vela a la mà esquerra i amb el bàcul a l'altra mà. Amb el mar i una tempesta de fons. Aquesta iconografia és la que trobem tant en la figura del retaule de Sant Elm com en la clau de volta del mateix espai dins l'església de Sitges. (Imatge extreta de: *Sant Erasme vulgarment apel·lat Sant Elm primitiu patró dels navegants*, d'Erasme D'Imbert). A la dreta, iconografia de Sant Pere González, també anomenat Sant Telm: vestit amb l'hàbit negre i blanc característic dels dominics, amb un vaixell a una mà i a l'altra un o diversos ciris. (Imatge extreta de: *Sant Elm i la coca*, de Mn. Ignasi Maria Colomer).

dia de la celebració, passant al 14 d'abril (festivitat de Sant Pere González).

A Sitges, com a la resta de poblacions costaneres, es dona la mateixa situació: la documentació anterior a la derrota en la guerra de Successió, en català, sempre s'indica Sant Elm, però posteriorment tindrà la indicació de Sant Telm/Thelm o especialment San Telmo, com a les noves ordenacions del 1767: "Ordenaciones de la Hermandad baxo la advocación de San Telmo de la Villa de Sitges".

Un fet particular i diferencial a Sitges serà el canvi de dia de la celebració: recordem que pocs dies abans de la festivitat (Sant Elm es celebrava el 2 de juny), els administradors de la confraria presentaven els comptes i es triava el seu relleu. Aquest detall és el que ens aporta la pista que probablement el 1743 és quan la confraria de Sant Elm decideix canviar el dia de la celebració, però no pel dia de Sant Telm, sinó pel diumenge posterior a la festivitat del Vinyet.

Aquest canvi el trobem documentat en la consuetud de 1792: "Lo diumenge immediat [al Vinyet] se fa la festa de Sn Thelm...", però com indicàvem el 1743 és el primer any en què el canvi d'administradors es fa el 4 d'agost i a partir d'aquí ja sempre es farà al voltant d'aquestes dates.³ De manera que a Sitges, tot i la substitució forçada de Sant Elm a Sant Telm, la festa no es va celebrar mai el 14 d'abril. Això podria ser perquè l'altra festa important de la confraria, Sant Pere Màrtir, es celebrava molt a prop, concretament el 29 d'abril, o que els sitgetans no fossin favorables al canvi de sant promogut pel govern espanyol i per això, donat que feia pocs anys dels donatius que van fer per la nova construcció del Santuari del Vinyet, volguessin relacionar-hi la seva festa principal i que es mantindria així fins a la dissolució de la Confraria. ■

Notes

¹ D'IMBERT, Erasme. *Sant Erasme vulgarment apel·lat Sant Elm primitiu patró dels navegants.* Barcelona, 1950.

² GARRIDO ESCOBAR, Alfons. *Pesca i associacionisme al litoral de Girona: La confraria de Sant Pere de Palamós (segles XVII-XVIII).* Universitat de Girona, 2006.

³ FONS PERSONALS - 5D28. *Fons Farret i Raventós, Pau.* Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona.

QUI ÉS AUTOR DE LA LLETRA DE

L'HIMNE DE SITGES

ÀNGELS PARÉS CORRETER

DE 1928?

La recerca històrica té aquest punt de casualitat que d'un tema et pot portar a un altre i afavorir una nova línia d'investigació. I aquest és el cas! De fet la troballa va ser doble. M'explico.

Fent neteja a casa vaig trobar una partitura del mestre Torrens amb un text poètic, ambdós amb el títol *Himne de Sitges*. Com que no n'era conscient de la seva existència a casa, vaig preguntar al músic saxofonista de la família i em va comentar que la Suburband per la Festa Major de 2018 havia interpretat la peça perquè complia noranta anys i certament al programa d'aquell any Juanjo Rocha parla de l'Himne i de l'autoria musical, però no es diu res de l'escriptor de la lletra.

Llegir el nom de Manuel Torrens no em va comportar cap sorpresa, és prou coneguda la seva trajectòria musical, però el nom de l'autor de la lletra sí que em va cridar més l'atenció, Joan Darna Planellas. Joan Darna? I llavors vaig lligar caps. Acabava de biografiar-lo per a la història dels noranta anys de la constitució d'Esquerra Republicana de Catalunya a Sitges. I sabia qui era. I per això aquest article, per presentar-vos-el.

QUI ERA JOAN DARNA PLANELLAS?

Darna era un jove nascut a Sant Feliu de Guíxols, l'any 1904. Deuria venir a treballar a la vila en una data indeterminada de finals dels anys vint del segle XX. Sabem per una carta del pare missioner Antoni Torras¹ que van treballar tots dos a la fàbrica Termes. Darna n'era el comercial.

Darna formà part del nucli fundacional de l'Ateneu el Centaure i de l'equip de redacció del periòdic *Opinem...*² Deuria ser un jove inquiet, amant del teatre com ho demostren els seus articles sobre el teatre amateur, publicats a la premsa de Sant Feliu. A Sitges també formà part de la gent de teatre. Francesc Parra el nomena diverses vegades en el seu llibre *Cent anys de teatre a Sitges* (GES, 2015). I entre les cites parla de la revista o espectacle de varietats inspirada en la cançó francesa *Ça c'est Paris* en el Carnaval de 1928. El llibret va ser escrit per Joan Darna amb col·laboració de Joan Marsal, l'hime va ser interpretat per Rafael Marzal. Rocha en el seu article de Festa Major l'any 2018 completa la informació i recorda que "dins *Ça c'est Paris* hi ha la *Marxa-himne de Sitges*, obra de Joan Darna". De

nou Parra el menciona com actor, en el paper d'Ajudants de la Mort, en la representació al Prado de *l'Orfeu* de Jean Cocteau.

Darna, com es pot comprovar, va viure plenament la vida associativa i cultural sitgetanes i seguí els passos de molts altres joves de l'Ateneu el Centaure. Alguns dels quals quan el 20

de juny es constituí ERC a Sitges s'integraren al partit de Maçia. Darna s'hi afilià i formà part de distintes juntes del partit. També fou secretari de la delegació sitgetana de l'APEC, l'any 1931, presidida per Ramon Planes.

No sabem quan va retornar a la seva vila natal, Sant Feliu de Guíxols, però en les juntes d'ERC del gener de 1933 i la de 1934 ja no hi consta el seu nom. L'any 1934 ja deuria viure definitivament a Sant Feliu de Guíxols. Darna escriu al periòdic *El Programa*, publicació del Comitè Comarcal Federalista del Baix Empordà, i en el de l'1 d'agost de 1934 hi trobem un article seu en el qual reflexiona sobre la Independència de Catalunya (*El Programa*, 1-VIII-34).

En produir-se el cop d'estat, el 18 de juliol de 1936, Darna formà part, en representació d'ERC, del Comitè local de Milícies Antifeixistes junt amb l'alcalde, també d'ERC. També fou conseller dels consells municipals des del 9 d'octubre de 1936 al de gener de 1938 i el 16 de març del mateix any era conseller-regidor de Cultura fins a l'agost de 1938 que marxà al front. En els primers mesos de la sublevació, Darna i l'alcalde Francesc Campà Viarnés van intentar evitar força assassinats de capellans i gent de dretes i el saqueig d'edificis eclesiàstics de Sant Feliu. En acabar la guerra, degué tornar a Sant Feliu de Guíxols i llavors va ser empresonat i dut a la presó provincial de Girona. Li van fer consell de guerra el maig de 1939 amb la pena màxima: pena de mort. Va ser afusellat amb trenta persones més el 12 d'agost, al cementiri de la ciutat de Girona i enterrats tots ells en una fossa comuna.

L'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols ha recuperat la memòria dels que moriren víctimes del feixisme. El 3 d'abril de 1994 s'erigí un monòlit als jardins Juli Garreta "en memòria de les víctimes del feixisme i l'extermini nazi"³ i el 30 del mateix mes se'ls va retre un homenatge en un acte públic.

Joan Darna Planellas, sitgetà d'adopció, sitgetà perquè ho va voler ser, ens ha llegat aquest bonic *Himne de Sitges*.

Salut i República Joan Darna. ■

turiol, el mateix Pla... i tanta altra gent de L'Empordà, quasi tots grans i i sobornables republicans federals i conseqüents i fidels sempre al seu ideal. També em vaig recordar de l'amic Joan Darna, antic i bon company de quan treballàvem a Ca'n Termes, fa més de mig segle, afusellat després de la guerra, a Girona, quan no havia fet res més que bé a tothom quan la guerra. També a

Fragment de la carta enviada per Antoni Torras a Salvador Mirabent (document cedit per la família Mirabent).

¹ Carta enviada per Antoni Torras a Salvador Mirabent des de Burriana (document cedit per la família Mirabent Paretas).

² Conesa, Ricard. *La democràcia fugaç. Sitges durant la segona República (1931-1936)*. 2011.

³ Arxiu municipal de Sant Feliu de Guíxols.

Els vermut de Sitges

XAVIER MIRET I MESTRE

b

d

e

a

c

Les terres de Sitges, situades arran mateix de la Mediterrània, van permetre que la vila fos una de les primeres amb economia de mercat basada en l'exportació de vins, ja en el s. XVII. Els vaixells portaren a les mars europees i americanes les seves famoses malvasies i moscatells i els seus preuats vins, fent que Sitges fos coneguda arreu. La industrialització va transformar la societat a gran velocitat i així ho feren també els seus hàbits i gustos. Els vitivinicultors de Sitges n'estaven a l'aguait per a mirar de respondre a les noves demandes.

A la segona meitat del s. XIX s'introduí, procedent d'Itàlia, país on gaudia de llarga tradició, el consum de vermut. Tal vegada va arribar pel simple contacte marítim amb aquest país pròxim o qui sap si va ser introduït pels italians presents a Catalunya, especialment pels qui treballaren en el ram de l'hostaleria¹. El vermut és un vi infusonat amb un conjunt d'herbes i espècies diverses que varia segona la fórmula personalitzada per cada marca². A França els vermut eren blancs i més secs. El veïnatge d'aquest país també contribuï a expandir el costum del vermut.

Diversos dels elaboradors de vins i licors de Sitges, pels volts del 1900, optaren per produir vermut, beguda que s'anà difonent a mesura que s'estenia el costum de prendre un aperitiu, si més no els dies festius.

La primera marca coneguda és la de Miquel Ribas i Llopis (1860-1908), que el 1899 ja publicitava la seva marca de vermut Margarit³. Posteriorment, embotellà vermut abandonant aquest nom i posant-hi directament el seu, com palesa una ampolla que encara es conserva amb la corresponent etiqueta.

Tal com va donar a conèixer Joan Sella i Montserrat⁴ en un dels seus articles sobre la història de la cuina i del menjar a Sitges, en 1901, Bartomeu Carbonell i Batlle (1843-1929), presentà el seu nou producte: vermut Bolumí⁵, denominació que fa referència al nom de lloc del terme que actualment anomenem Balmins, i en 1906 ja comercialitzava la seva nova marca amb el nom Greco⁶. Sabem que estava elaborat prenent com a base moscatell. La marca té un nom de to culte que aprofita el vincle d'aquest gran pintor amb Sitges pels dos quadres que hi portà Rusiñol i pel monument que va impulsar que s'hi erigís. Si amb l'elecció d'aquest nom de marca ja intuïm la participació de l'erudit Josep Carbonell i Gener (1897-1979), continuador d'aquesta família de vitivinicultors, encara es fa més palesa la intervenció d'aquest noucentista en l'elecció del nom i disseny gràfic de l'etiqueta de la seva nova marca: Corinti.

A les cases Ribas i Carbonell s'afegiren, com a productores de vermut, altres dos grans elaboradors de Sitges: els Catasús

f

g

i

j

k

h

i els Sario. Amb el nom de Vda de J.C. Bou Antoni Catasús i Catasús comercialitzà un vermut amb una etiqueta que detalla que es feia a partir de moscatell i on consta el nom de Sitges, les quatre barres i l'agradosa il·lustració d'un dibuix de la platja de sant Sebastià. La casa Sario, també amplià el llistat dels seus productes amb un vermut. A Catalunya s'hi fundaren les més antigues i importants marques productores de vermut de tot l'Estat i de fet van ser importadors i elaboradors catalans els qui van tenir el paper preponderant en la seva expansió per Centre i Sud-Amèrica.

Ja hi ha constància en 1906 que havia arribat a Sitges el costum d'oferir vermut en celebracions⁴. Joan Josep Rocha⁷ i Miquel Forn⁸ en els seus estudis sobre la Festa Major de Sitges esmenten que ja en 1910 als jardins del Retiro hi va haver el primer concert-vermut que va rebre aquest nom, i Joan Josep Rocha ens detalla que "poc temps després aquest tradicional concert-aperitiu tingué així mateix lloc als jardins del Prado".

El jovent s'abocà a assaborir els nous licors, còctels i derivats de vins, i el vermut arribà a ser present en la vida quotidiana fins i tot del jovent més amant de la modernitat. En 1928, el jove de divuit anys Josep Pujol i Ferrer publicava a Sitges un recull de textos poètics avantguardistes i no dubtà en titular-lo: *Ah-ha! 13 poemes amb vermouth i postres*⁹.

Noves begudes es posaren de moda, i els elaboradors de Sitges en volien estar al corrent. Sebastià Sans Bori produí un Benedictine, i els cellers Robert, ja en la dècada dels 60, projectaren una malvasia quinada que a la fi no arribà a ser comercialitzada. Cal fer notar que la quinada és un dels components de moltes de les fórmules de vermut. Com a complementaris als vermut a Sitges hi hagué productors de sifons i gasoses.

Semblava que el vermut ja no recuperaria els seus millors anys, però se n'ha revifat el consum i actualment hi ha fins i tot establiment que es fa constar com a vermuteria.

La casa Díaz elabora en l'actualitat a Sitges, dues marques de vermut amb noms de topònims del terme: *Cala Morisca* i *Maladona*, evocant el Pas de la Mala Dona de les costes de Garraf. Aquesta casa sitgetana productora de vermut té la diferència, respecte de les que la van precedir, que s'ha d'abastar de vins de fora el terme, ja que a Sitges no hi queden quasi vinyes. Si més no és continuadora de la llarga tradició vitivinícola que tant de renom dona a Sitges, mostra feient de la nomenada que continua tenint i del dinamisme dels seus empresaris.

Si malvasies i moscatells donaren fama a Sitges¹⁰, actualment els vermut són també uns dels productes que donen continuïtat a la tradició vitivinícola de Sitges. ■

Notes

- ¹ *Arrels piemonteses de l'Hostaleria de Barcelona*. 1571-1936. Àngel Miguelsanz i Arnalot. 264+6 pàgs. Ed. Labelturr. 2012
- ² Josep Sucarrats, Miquel Àngel Vaquer i Sergi Martín. *Teoria i pràctica del VERMUT*. Ara llibres. 2015. 176 pàgs.
- ³ *Eco de Sitges* 1-01-1899 pàg. 2.
- ⁴ Joan Sella: *Petita història del vermut a Sitges*. *L'Eco de Sitges*, 24 de març del 2017, pàg. 17. Recollit a Cuinar i menjar a Sitges. Pròleg de Valentí Mongay i Castro. Grup d'Estudis Sitgetans 2017. 192 pàgs.
- ⁵ *N'aparegueren notícia i anunci al periòdic Baluard de Sitges* 11-08-1901 p. 3 i 4, i anunci al *Baluard de Sitges* 24-08-1901 pàg. 1.
- ⁶ *Baluard de Sitges* 24-08-1906 p. 4.
- ⁷ Joan Josep Rocha i Serra: *La Festa Major de Sitges*. Grup d'Estudis Sitgetans. 1997. 222 pàgs.
- ⁸ Miquel Forn i Fuster: *Actes oficials, fets i anècdotes de la Festa Major de Sitges (1853-1996)*. Grup d'Estudis Sitgetans. 1999. 254 pàgs.
- ⁹ Josep Pujol i Ferrer. *Ah-ha! 13 poemes amb vermouth i postres*. Sitges 1928. Imp la Puntual. [A la Biblioteca Popular Santiago Rusiñol s'hi pot consultar un exemplar].
- ¹⁰ Xavier Miret i Mestre: "Les marques de Malvasia Sitges". *La Xermada* núm. 52 (primavera del 2019) p. 3-5. I del mateix autor: Sitges terra de Moscatells. *La Xermada* n° 53 (hivern del 2019/2020) p. 3-5.

Imatges

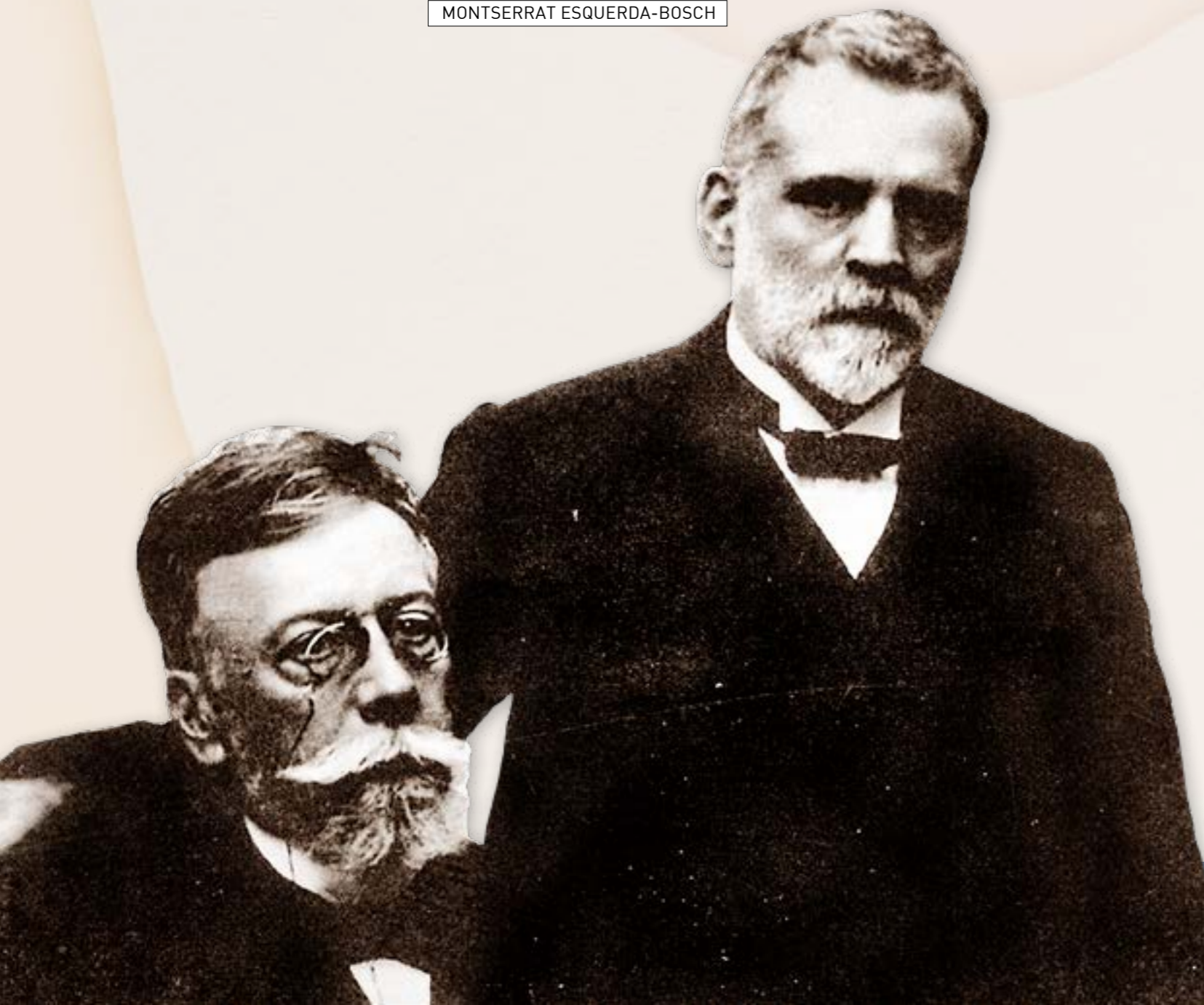
- a/ Miquel Ribas va ser el primer productor de vermut de Sitges (col·lecció Pastisseria Massó)
- b i c/ Els Carbonell van comercialitzar unes ampolletes de vermut Greco d'una capacitat adequada per al consum individual (imprès de la col·lecció d'un particular i ampolleta de la col·lecció Montgay-La Salseta)
- d/ La marca Corinti, amb el seu nom i disseny d'etiqueta posa en evidència l'esperit noucentista del seu productor: Josep Carbonell i Gener. (col·lecció de particular)
- e/ Els Catasús produïren vermut comercialitzant-lo amb una etiqueta amb els referents clàssic aquestes marques (col·lecció de l'Arxiu Històric de Sitges)
- f i g/ Josep Sario i Coll va incloure a la seva carta de productes el vermut (col·lecció de l'Arxiu Històric de Sitges i de la Biblioteca Popular Santiago Rusiñol)
- h/ El vermut va aconseguir gran difusió i el 1928 va aparèixer a la portada d'un llibre de textos poètics avantguardistes d'autor sitgetà.
- i / Sebastià Sans Bori, amb el seu Benedictino s'apuntà a cercar noves produccions que anessin més enllà de la tradicional malvasia i moscatell (col·lecció de particular).
- j i k/ La casa Díaz, amb "Cala Morisca i Mala Dona" representa actualment la continuïtat de la tradició elaboradora de vermut a Sitges.

L'ESTRANYA PARELLA

Guimerà i Aldavert a Sitges

Les cròniques locals no han deixat constància de tots dos personatges junts a Sitges, però és evident que si van compartir cinquanta anys plegats, també ho fessin en alguna de les quatre visites documentades d'Àngel Guimerà (1845-1924)

MONTSERRAT ESQUERDA-BOSCH

Pere Aldavert i Martorell (1850-1932) era fill d'una família de comerciants del barri de Santa Maria el pare i de propietaris de la Ribera la mare, que a més es dedicaven a la importació de bacallà de Noruega. Els Guimerà embarcaven vins i aiguardents des de la platja de Sant Salvador cap a l'estranger. Un oncle Guimerà s'havia establert a Tenerife on cridà dos nebots i on nasqueren el poeta i el seu germà Juli. El gener de 1854 retornen la mare i els xiquets, el pare havia fet el viatge a finals de 1852, i havia comprat un pis al carrer de les Freixures de Barcelona on es van establir fins a tenir la família legalitzada car els pares no eren casats i els fills figuraven "naturals". Els tràmits necessaris començaren l'abril de 1854 i es casaren el 4 d'agost. A partir de llavors alternaren les estances entre el Vendrell i la capital.

Cap a 1870 decideixen instal·lar-se a Barcelona a la recerca de salut per al pare i per tal d'allunyar Àngel dels fracassos amorosos. A partir de la mort de la mare el desembre de 1883 i del pare quatre anys abans (a l'octubre també havia mort Emília Palau, la segona candidata), sol i desorientat, fou acollit per la família Aldavert (el matrimoni i els quatre fills), primer a la casa que tenien a sobre mateix de la impremta del carrer de Xuclà núm. 13, i a partir de 1902 al carrer de Petritxol, aquí fins a la mort.

D'aquesta manera Pere Aldavert li retornava el favor que l'any 1876 li havia fet la família Guimerà quan l'acollí després de discutir-se amb el seu germà, hereu escampa, que l'obligà a abandonar la casa familiar. S'hi va estar un any, fins al seu casament l'abril de 1877 amb la cunyada, Josefina Sabater Nubiola -dues germanes casades amb dos germans—. El regal de noces de Guimerà a la jove parella fou ben especial, va triar Pepeta Reina dels Jocs Florals d'aquell any en què fou nomenat Mestre en Gai Saber el primer diumenge de maig. M'imagino que aquell dia se li van esvaïr molts dels prejudicis que tenia. Era l'home més feliç de la terra. En poc més de vint anys havia arribat a dominar la llengua que no aprengué d'infant, es convertí en el màxim representant de la poesia vuitcentista i tenia una nova família barcelonina que l'acollia amb els braços oberts.

El primer cop que trobem Àngel Guimerà a Sitges és el 1886, convidat a formar part del jurat del Primer certamen científic-literari presidit per Vidal i Valenciano per delegació de Víctor Balaguer. La publicació corresponent del qual va sortir de la impremta La Renaixença, aquella que havien fundat Aldavert i Guimerà el 1873, així com els primers quaranta-cinc números del setmanari sitgetà -que sortia llavors cada quinze dies- quan aquest encara no disposava de la maquinària necessària per a fer-lo a casa. Així ho recordava la redacció del diari en la breu nota necrològica que dedicà a Aldavert: "No-

sotros le recordamos, radiante de entusiasmo, en aquella remota fecha, que convivimos con él mucho tiempo..." És més, Josep Soler Cartró, quan es va quedar sense feina de periodista perquè *La Revista Suburense* va plegar veles, continuà la tasca com a corresponal del diari que dirigien Guimerà i Aldavert. Un molt bon aprenentatge per a decidir-se uns anys més tard a fundar el seu propi diari, aquest que ara llegim i que ja celebra els 135 anys de vida. Llarga vida a *L'Eco de Sitges*!

El tornem a trobar a Sitges el 19 de juliol de 1895 acompanyant l'escriptora Emília Pardo Bazán i el seu fill Carlos en la seva visita que van fer aquell dia al Cau Ferrat convidats per Rusiñol. El dia 6 de maig de l'any següent tornà per acompanyar el dramaturg José Echegaray en la visita organitzada pel consistori dels Jocs Florals de Barcelona, aquell dia també hi era Narcís Oller. A banda de la casa-taller, visitaren totes les noves instal·lacions: el mercat i les cases consistorials, el Prado i el Retiro, la Ribera i la cerveseria del Cau-Ferrat, i la "*Peluqueria de gusto modernista de D. Salvador Robert*" del carrer de Jesús núm. 15.

Uns dies més tard tornà, aquest cop, però, "*hirsuto y cargado de espaldas en viaje de incógnito por los caminos de burrito paciente de las costas de Garraf*" a sojornar convalescent dels èxits clamorosos, i això que encara no havia estrenat *Terra baixa*. Ho faria primer a Madrid a finals d'any i dos mesos més tard a Tortosa, la versió catalana. El setmanari no explica si vingué sol o acompanyat però segurament, com en altres ocasions que Aldavert visitava la seva germana a Vilanova, viatjaren plegats. El que tenim clar és que no van estiuajar mai a Sitges perquè primer ho feien a Masquefa i a partir de 1888 a Matadepera, la seva *terra alta*, quan el poble tot just passava dels cinc-cents habitants i per tant encara era un paradís, i on decidiren fer-se casa el 1890. Allà se'ls consideraven els primers estiuajants.

Malauradament aquell any la família va perdre el fill petit per intoxicació diftèrica -els altres tres se salvaren- per una vacuna poc atenuada del metge Jaume Ferran i Clua, el qual investigava un vaccí per al còlera morbo que feia estralls. Malgrat la desgràcia, Aldavert no deixà de creure en les vacunes que tantes vides infantils havien de salvar. I el metge continuà investigant.

Quan al maig de 1909 s'organitzà a Barcelona l'homenatge a Guimerà amb motiu dels seixanta anys del poeta i de ser nomenat Fill Adoptiu, *Baluard de Sitges* volgué sumar-se a l'homenatge. I això malgrat que aquells dies les pàgines anaven plenes de la II Copa Catalunya que tanta forrolla feia a la comarca. En aquell moment encara no se sabia que Guimerà havia modificat la seva data de naixement per mor de no saber-se que era fill bord. S'inaugurà als jardins de Laribal de Montjuïc l'estàtua dedicada a Manelic, el seu personatge més popular, obra de Josep Montserrat i pagada per subscripció popular. El dia 27 de juny el tot Sitges acudí a l'estació a saludar el dramaturg que en el tren-correu es dirigia a Vilanova on havia de tenir lloc

A l'esquerra, placa recordatori al c. de Petritxol, 4. A la dreta, estàtua de Manelic a Montjuïc i fotografia record de l'homenatge de 1909.

un gran acte d'homenatge. Una instantània publicada el dia 4 de juliol a *L'Eco* recull el moment en què, sense baixar del tren, Guimerà saluda els sitgetans.

Àngel Guimerà va morir en plena dictadura de Primo de Rivera. Dimecres 23 de juliol de 1924 se li va retre homenatge pòstum al Prado amb la representació de *Terra baixa* i un mes més tard s'hi representà *Mar i Cel*. El Retiro projectà la pel·lícula adaptació de *Mossèn Janot* amb molt d'èxit, i encara uns mesos més tard, *L'Eco* publicava el seu poema "La trepitjadora" (que *Baluard* ja havia publicat el 1909) al costat d'un article dedicat al gran vi Malvasia.

També *La Punta* volgué sumar-se a l'homenatge pòstum i va publicar diversos poemes seus i textos d'altri, per exemple de Josep Carner, "El dolç i gran Quiméric".

Tinguem en compte que el director de *La Punta*, Rafael Font Torralbas, també havia estat corresponsal de *La Renaixensa* i a més treia molt de profit del seu carnet de periodista. Explica el seu fill que sovint anava al teatre de la plaça Catalunya a veure actuar la Raquel Meller, que llavors feia furor. El curiós del cas és que *L'Eco* no li dedicà un espai. Qüestions ideològiques? Finalment Sitges decidí el 1926 que donava el seu nom al carrer que va del camí del mas d'en Puig a la carretera de les Costes, en el sector de Vista Alegre. L'any 1920 el consistori sitgetà acordà col·laborar amb 25 pessetes al monument que Barcelona li dedicava i el setembre de 1925 la colònia d'estiuejants organitzà una vetllada també pro monument.

Al fons de la biblioteca Santiago Rusiñol hi figuren divuit títols amb peu d'impremta de La Renaixensa. Hi falta, però, un curiós llibre amb recepta de xató inclosa, potser la primera a ser impresa: *Art de ben menjar* (1923): llibre català de cuina, dins del capítol "Entrepassades".

El llibre és anònim, però l'autoria s'atribueix a Sara i Adriana Aldavert. S'explica que les noies foren ajudades pel pare, a qui

qual portà Miquel Utrillo a batejar el palau sitgetà que l'americà estrenà trenta anys més tard amb aquest nom.

Amb els anys les dues filles Aldavert, Sara i Adriana, es convertiren en les seves hereves. Només la mort posà fi a una convivència entre Guimerà i Aldavert de cinquanta anys i que els havia portat a concedir-se poders mutus davant de notari el dia de Sant Valentí de 1910, i a compartir estada al cementiri de Montjuïc, tots dos junts al nínxol que ja ocupaven els pares de Guimerà i els fills d'Aldavert. Malgrat aquesta decisió final, els llibres dedicats a biografiar el dramaturg passen de llarg per aquesta relació. És curiós i significatiu que qui més es va dedicar a estudiar la nissaga Guimerà remenant tots els papers haguts i per haver, aturés la seva investigació "a partir dels començos literaris car la seva biografia no presenta cap dificultat", i Pere Aldavert no és ni nomenat al llarg de les 270 pàgines del darrer llibre que dedicà a Guimerà; bé sí, hi consta només com a membre de la penya que feia tertúlia a la farmàcia del carrer del Pi. Res més. Però és que en el volum de 1958 tampoc en parla de la família Aldavert, sols el just per situar Guimerà en un recambró del carrer de Petritxol i abans en un altre del carrer de Xuclà, amb l'excusa que a Guimerà li feien por els trons. Sempre allà, amagat de tots, com si no hi fos en aquella casa. I de la mestressa d'aquella casa que tenia al seu càrrec marit, quatre fills i un hoste permanent, sols en sabem el nom. Tan poc paper i consideració es mereix aquesta dona?

Josep Miracle va fer seva la idea de si no en parlo, si no ho escriu, no existirà. És evident que no volia mullar-se amb la nova vida del poeta, ben singular, i per aquesta raó cloïa el volum dient: "I com sigui que els ossos d'Àngel Guimerà reposen al costat dels de la seva mare...". Per què no explica que les dues famílies van compartir nínxol i que la làpida resa *Àngel Guimerà i Pere Aldavert*? No sabem si va ser decisió de Pere o de la família que sols hi constessin els seus noms.

ció que van mantenir els dos prohoms. Si en la primera edició de paper, en l'entrada d'Aldavert es deia que Guimerà havia viscut i mort a la casa d'aquell, en l'edició digital ja no es comenta. Tampoc X. Fàbregas –*Història de la literatura catalana*, VII— parla en cap moment d'Aldavert en el capítol dedicat a Guimerà, i això malgrat sentenciar que en Guimerà "vida i literatura es troben foses de tal manera que no es pot entendre l'una sense remetre'ns a l'altra". En canvi sí que gosa parlar d'un "cert sentiment edipià que l'inhibí d'adult pel que fa a les seves relacions amb les dones". I al capítol dedicat al periodisme i l'assaig, sols un peu de fotografia diu: "Pere Aldavert, escriptor i periodista, ànima de *La Renaixença* i fidel admirador de Guimerà". Admirador i ja està! Van treballar i conviure plegats mitja vida per mantenir la revista, el diari i la impremta, que eren el suport econòmic de la família, i això no s'ha d'explicar?!

Sembla ser que era la mare la que més interessada estava a trobar-li candidata per al matrimoni per mor d'aconseguir que algú tingués cura d'ell quan ella faltés. Estan ressenyats dos amors frustrats, els quals, segons Pere Gimferrer, donaren com a fruit uns poemes que són purs exercicis del gust de l'època, que no lliguen amb la vertadera personalitat de Guimerà. És a dir, que no se'ls creu.

En morir la mare, Guimerà ja no tenia aquella pressió i optà pel més fàcil, anar-se'n a viure amb la família Aldavert i deixar de buscar, allà tres dones tindrien cura d'ell. Amb la intenció resolta, es dedicà a escriure i a fer tertúlia, amb homes, és clar, les dones en aquell temps no formaven part dels cercles literaris. I si en tenien, eren només femenins.

Guimerà i Aldavert s'havien conegut cap a 1867. Segons Aldavert, era al seu costat quan rebé la notícia de la mort del germà. Guimerà recordava en la dedicatòria del llibre *Cants a la pàtria* (1906) a Aldavert: "Nos vam conèixer per allà la gran sotragada de la revolució que'n diuen de Setembre, en aquell temps de La

poeta es convertí en el secretari de *La Renaixença* i la seu de la redacció passà a casa seva. Junts també fundaren la impremta La Renaixensa el 1873.

Durant els primers anys setanta, Guimerà va mantenir una relació de certa "amistat romàntica" amb el vendrellenc Tomàs Rigualt (existeixen cartes que ho insinuen), que més tard s'ordenaria capellà. És quan aquest desapareix d'escena que l'amistat amb Aldavert esdevé intimitat.

Explica Josep M. Lladó que Guimerà i Aldavert eren grans amics i companys i anaven sempre junts. "Don Àngel amb el seu capell bombí; don Pere, amb un barret de feltre, de forma rodona i també negre. Guimerà era molt tímid. El que duia la veu cantant era l'Aldavert. Josep Pla contava que quan assistien a una d'aquelles grans tertúlies de cafè que hi havia a Barcelona, Guimerà solia repetir les paraules del seu amic Aldavert. Si, per exemple, l'Aldavert deia: "Ahir vam anar a l'Ateneu", Guimerà replicava: "Vam anar a l'Ateneu". O si deia: "Aquest matí hem saludat a Santiago Rusiñol", Guimerà ho ratificava: "Hem saludat a Rusiñol". I així successivament. Així eren Àngel Guimerà i Pere Aldavert: irreductibles. Viu i dinàmic i xerraire, l'Aldavert; tímid i discret. Guimerà".

Segons Lladó, no van fer mai bandera de la seva relació, segurament perquè ho portaven ben discretament però tampoc se n'amagaven, com corresponia a les normes de la seva època (discreció, invisibilitat, castedat). I Pla afegeix: "No és pas que Aldavert i Guimerà fossin inseparables: és que eren la mateixa cosa, dos cossos absolutament diferents en un sol home real". I si Pla en escriure aquesta sentència tenia present aquella altra que corre d'Alexandre el Magne i Hefestió: "No us preocupeu, doncs ell també és Alexandre". I aquesta anècdota em porta al cap aquella altra que s'explica de Josep Carbonell i J. V. Foix quan el sitgetà digué, en arribar el poeta-pastisser, "ara ja hi sóc sencer".

D'esquerra a dreta, Guimerà amb Sara i Adriana Aldavert; llibre de cuina editat per La Renaixença; i diari de tendència catalanista conservadora nascut a Barcelona l'1 de gener de 1881, amb el mateix nom que el setmanari que el va precedir.

D'esquerra a dreta, reproducció de la xocolateria La Antigua del Mallorquin; cartell de pel·lícula americana estrenada el 5 d'octubre de 1914; i caricatura de Lluís Bagaria.

li agradava de menjar bé, i pels suggeriments de Guimerà, i que l'obra va suposar una entrada important de diners. Amb el temps fou reeditat amb l'autoria de Marta Salvà, pseudònim de les noies Aldavert. Diu així la recepta: "Xató Se posa escarola en una plata, ab esqueixada de tunyina, bacallà, anxoes, etc. S'agafa penca de pebrot vermell sèch, s'escalda, se pela y's dexata al morter; s'hi barreja una bona picada d'ametlles ab una mica d'all; s'hi afegeix oli y força vinagre, y s'aboca damunt de l'esquexada".

Un altre gran èxit de Guimerà fou *Mar i Cel* (1888), el ressò del

I si igual que Guimerà amagà la seva data de naixement i li calgué ser el més *fanàtic* per Catalunya per a compensar la falta de 'puresa de raça', tota la seva producció literària va estar destinada a donar sentit i explicació al seu 'secret' a partir d'una reelaboració estètica? Per què ens hem de fixar en tot el que no es diu i descobrir el que es pretén ocultar? Per què a la cultura catalana li fa nosa aquesta nota biogràfica? Per què no es pot explicar que el prohoms del teatre català del segle XIX visqué en la seva pròpia pell el conflicte més potent.

També la *Gran Enciclopèdia Catalana* ha decidit obviar la rela-

Jove Catalunya, la societat radicalment regionalista més antiga que hi ha hagut, un vespre a la sala de descans del Romea". Aquell mateix estiu Guimerà convidà l'amic a passar uns dies al Vendrell. Primer van mantenir una relació epistolar i quan Guimerà s'establí a Barcelona, passaren a visita diària i a compartir tertúlia al Cafè Suís, a la farmàcia de la plaça del Pi i a la xocolateria La Antigua del Mallorquin –el local encara existeix amb les mateixes grisalles—, davant del Liceu, on va néixer la revista *La Renaixensa* l'1 de febrer de 1871, que duu l'au fènix a la capçalera, i que deu anys més tard es convertí en diari. El

L'autor dramàtic no va gosar plantejar mai en les seves obres el tema de l'homosexualitat, i això que es va fer un tip de plantejar triangles amorosos i conflictes duríssims. Des de la primera obra, *Gal·la Placídia* (1879), el triangle amorós no només traspua erotisme sinó també una certa violència que ara en diem sadomasoquisme –terme no encunyat fins al 1886—, segons Benet i Jornet. Està clar que el triangle més íntim no el pogué o volgué plantejar mai, o bé per covardia o potser perquè el va viure amb molta entesa per part dels seus membres.

El que tampoc farem ara és presentar-los com a bandera

D'esquerra a dreta, Casa Aldavert, i placa a Matadepera; Àngel Guimerà i actors de l'època en una fotografia record de l'homenatge a l'autor el 1909; nínxol compartit per Pere i Àngel al cementiri de Montjuïc.

d'una causa que no van voler defensar –sí i molt la nacional—. Van viure d'acord a la seva època i no tot van ser èxits en la carrera artística de Guimerà. La seva candidatura al Premi Nobel no va reeixir mai malgrat que l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona la presentà reiteradament des de 1907, no pas abans com s'ha cregut sempre. Després de mort va rebre un fort atac en el *Manifest antiartístic català* conegut com a *Manifest Groc* (1928) i signat per Dalí, Gasch i Montanyà. Lorca no el va acabar signant però va contribuir a difondre'l a través de la revista *gallo* que dirigia des de la seva ciutat natal. Entre l'estrident llista d'elements rebutjables de la cultura catalana que els semblava necessari denunciar des de la seva mirada avantguardista, ocupava el primer lloc "la influència sentimental dels llocs comuns racials de Guimerà". En una carta enviada a Gasch mentre preparaven el manifest, Dalí es planyia precisament de la inviolabilitat de la figura pública del dramaturg.

El març de 1930 el pintor trenca els tabús que acompanyaven secretament l'il·lustre prohoms del catalanisme, i això en el si de la mateixa institució on aquest havia provocat el cèlebre escàndol del discurs inaugural. Per si fos poc, el jove avantguardista ho va fer amb Pere Aldavert entre el públic. Segon escàndol a l'Ateneu amb Guimerà de protagonista. Era la primera vegada que es verbalitzava públicament aquell tabú sobre la sexualitat de l'escriptor que havien fet créixer en la societat catalana nombrosos rumors populars.

La conferència de Dalí, "Posició moral del surrealisme", fou publicada a la revista vilafraquiniana *helix* (1930, núm. 10). Entre altres coses hi deia: "Res no pot semblar-nos més baix, més innoble, més digne d'oprobri, que els *bons sentiments* del gran porc, el gran pederasta, l'immens putrefacte pelut, l'Àngel Guimerà. [...] El fet que els impulsos subconscients siguin sovint d'una extremada crueltat per a la nostra consciència, és una raó de més per no deixar de manifestar-los on són els amics de la veritat". Jaume Miravittles ha interpretat que Dalí, "per a convertir-se en heroi, per acabar amb el seu complex d'Èdip, per acabar amb els seus dimonis, mata el pare i la germana i trenca amb tot el que representa històricament la paternitat. I encara va més enllà, per a construir la seva personalitat pública, va fer extensiu el combat per afermar la seva personalitat

matant fins i tot la cultura i els mites del seu propi país", potser sí que Dalí sols volia insultar...

Davant de les paraules del jove pintor surrealista, la cultura catalana «oficial» es va tancar en bloc entorn de la reacció indignada de Pere Aldavert, desautoritzant-les per gratuïtament provocatives, i acusant aquells nombrosos «Dalí» que es divertien a recollir públicament la idea formulada per l'artista a l'Ateneu. Val a dir que l'impacte de l'escàndol no va tenir tanmateix tot el ressò mediàtic que el pintor hauria desitjat, atès que durant els mateixos dies una representació d'intel·lectuals madrilenys havia arribat a la Ciutat Comtal per a establir nous ponts amb la cultura catalana, i la premsa es va concentrar sobre aquest esdeveniment, passant una mica per alt els fets de l'Ateneu.

El llibre de X. Albertí i A. Arribas, *Guimerà home símbol*, i d'altres (Salvat, Benet, Graells, Bacardit) que s'han publicat en els darrers anys, proposen una reinterpretació de la seva obra que vagi més enllà dels tòpics massa suats i s'atreveixi a parlar d'allò que molts han callat.

Guimerà i Aldavert van compartir tota una vida de sentiments i d'ideals que van anar més enllà de la mort d'ambdós. No només van ser embolcallats amb la mateixa bandera, literalment, sinó que la casualitat va fer que Aldavert morís el mateix dia que s'inaugurava el Parlament de Catalunya (23-XII-1932). Aquell somni que els havia agermanat s'acomplia i Aldavert podia morir tranquil perquè podria portar la bona nova al seu fidel amic tal i com aquest li havia demanat: "Mes si després de tantes ànsies i de tantes bregues, la Mort, que també fa la via apressada, ens llevés el goig a l'un de nosaltres dos de posar els peus a la terra promesa, l'altre que resta entre els vius que se'n gaudeixi pels dos, i al ésser també arribada la seva hora, que porti la nova de la Catalunya deslliurada al sepulcre del que allà es trobi. I ben segur que els seus ossos se remouran d'alegria."

És clar que si poguessin tots dos s'alçarien de la tomba en veure com aquella preocupació constant de Guimerà de «mantenir unit el catalanisme i així no perdre força davant les tensions entre les sensibilitats socials divergents que la integren», impossibiliten ara qualsevol actuació de pes i malmet tot el que fa tres anys vam aconseguir. ■

La Cubana

Un viatge del "no res" al 2021

40+1
anys

Entrades:
culturasitges.cat

Miramar Centre Cultural Sitges
Del 17 de juny al 26 de setembre

Organitzat per

Mitjans Oficials

Amb la col·laboració de

EL COMERCÇ DE SITGES

JO COMPRO
A SITGES,
I TU?

M'INS
PIRA

Oriol Castro - Cuiner i co-propietari dels restaurants Distrusi i Compara